

A – Evoluția și activitatea Curții de Justiție în 2010

de Vassilios Skouris, președintele Curții de Justiție

Prima parte a raportului anual prezintă în mod sintetic activitățile Curții de Justiție a Uniunii Europene în anul 2010. Această primă parte oferă în primul rând o imagine generală asupra evoluției instituției în cursul anului trecut, punând accentul pe schimbările instituționale care au afectat Curtea de Justiție, precum și pe evoluțiile referitoare la organizarea sa internă și la metodele sale de lucru. În al doilea rând, cuprinde o analiză a statisticilor referitoare la evoluția volumului de lucru al Curții de Justiție și la durata medie a procedurilor. În al treilea rând, prezintă, ca în fiecare an, principalele evoluții jurisprudențiale, clasificate pe materii.

1. Întrucât Tratatul de la Lisabona prevede că Uniunea Europeană aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO), procedura care urmărește realizarea acestei aderări a fost inițiată acest an. Prima etapă a acestei proceduri a fost încheiată și un mandat de negociere a fost dat Comisiei Europene pentru a continua negocierile cu Consiliul European. Aderarea Uniunii Europene la CEDO va avea neîndoiește efecte asupra sistemului jurisdicțional al Uniunii în ansamblul său.

Pentru aceste motive, Curtea de Justiție a urmărit îndeaproape evoluția acestei proceduri și, preocupată fiind să contribuie la eforturile făcute pentru a finaliza cu succes proiectul de aderare, care ridică probleme juridice destul de complexe, aceasta a prezentat primele reflecții, referitoare la un aspect particular legat de modul de funcționare a sistemului jurisdicțional al Uniunii, într-un document publicat la 5 mai 2010¹. În acest document, Curtea a concluzionat că, pentru a se respecta principiul subsidiarității inerent Convenției și pentru a se asigura în același timp buna funcționare a sistemului jurisdicțional al Uniunii, este important să existe un mecanism susceptibil să garanteze posibilitatea sesizării efective a Curții de Justiție cu privire la validitatea unui act al Uniunii înainte ca Curtea Europeană a Drepturilor Omului să se pronunțe asupra conformității respectivului act cu CEDO.

În sfârșit, merită în egală măsură semnalate modificările aduse la 23 martie 2010 Regulamentului de procedură al Curții (JO L 92, p. 12). Aceste modificări vizează introducerea în Regulamentul de procedură a adaptărilor necesare ca urmare a intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona.

2. Statisticile judiciare ale Curții pentru anul 2010 arată în mod global o productivitate susținută și o ameliorare netă a eficacității în ceea ce privește durata procedurilor. În plus, trebuie subliniată creșterea fără precedent a numărului de cauze introduse și în special a numărului de cereri de pronunțare a unei hotărâri preliminare adresate Curții în acest an.

Curtea a soluționat 522 de cauze în anul 2010 (cifră netă, ținând cont de reuniri), ceea ce reprezintă o ușoară scădere în raport cu anul precedent (543 de cauze soluționate în 2009). Dintre acestea, 370 de cauze au făcut obiectul unei hotărâri și 152 de cauze au condus la pronunțarea unei ordonanțe.

Curtea a fost sesizată în 2010 cu 631 de cauze noi (independent de reuniturile pentru cauză de conexitate), ceea ce reprezintă o creștere semnificativă în raport cu anul 2009 (562 de cauze) și constituie cel mai mare număr de cauze introduse din istoria Curții. Situația este identică în ceea ce privește cererile de pronunțare a unei hotărâri preliminare. Numărul de cauze preliminare introduse

¹ http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2010-05/convention_ro_2010-05-21_12-10-16_11.pdf

anul acesta reprezintă, pentru al doilea an consecutiv, cea mai ridicată cifră atinsă vreodată și, în raport cu anul 2009, este în creștere cu 27,4 % (385 de cauze în 2010, față de 302 cauze în 2009).

În ceea ce privește durata procedurilor, datele statistice se dovedesc pozitive. Astfel, pentru trimiterile preliminare, această durată a fost în medie de 16,1 luni. O analiză comparativă arată că, pentru toată perioada pentru care Curtea dispune de date statistice fiabile, durata medie de soluționare a cauzelor preliminare a atins nivelul cel mai scăzut în 2010. În ceea ce privește acțiunile directe și recursurile, durata medie de judecare a fost de 16,7 luni și, respectiv, de 14,3 luni (față de 17,1 luni și, respectiv, 15,4 luni în 2009).

Pe lângă reformele aplicate metodelor sale de lucru întreprinse în ultimii ani, îmbunătățirea eficacității Curții în soluționarea cauzelor se explică și prin utilizarea mai largă a diferitelor instrumente procedurale de care dispune pentru accelerarea judecării anumitor cauze, în special procedura preliminară de urgență, judecarea cu prioritate, procedura accelerată, procedura simplificată și posibilitatea de judecare a cauzei fără concluziile avocatului general.

Aplicarea procedurii preliminare de urgență a fost solicitată în 6 cauze, iar camera desemnată a considerat că erau întrunite condițiile impuse la articolul 104b din Regulamentul de procedură în 5 dintre acestea. Aceste cauze au fost soluționate într-un termen mediu de 2,1 luni.

Anul acesta, aplicarea procedurii accelerate a fost solicitată în 12 situații, dar condițiile impuse de Regulamentul de procedură nu erau îndeplinite decât în 4 dintre acestea. Potrivit unei practici stabilite în anul 2004, cererile de procedură accelerată sunt admise sau respinse pe cale de ordonanță motivată a președintelui Curții. Pe de altă parte, a fost acordat tratament prioritar unui număr de 14 cauze.

În plus, Curtea a continuat să folosească procedura simplificată prevăzută la articolul 104 alineatul (3) din Regulamentul de procedură pentru a răspunde la anumite întrebări adresate cu titlu preliminar. Astfel, în total, 24 de cauze au fost soluționate prin ordonanță în temeiul acestei dispoziții.

În sfârșit, Curtea a folosit frecvent posibilitatea, oferită de articolul 20 din Statut, de a judeca fără concluziile avocatului general în situația în care cauza nu pune o problemă nouă de drept. Menționăm astfel faptul că aproximativ 50 % din hotărârile pronunțate în anul 2010 au fost pronunțate fără concluzii (față de 52 % în 2009).

În ceea ce privește distribuția cauzelor între diferitele complete de judecată ale Curții, este de semnalat faptul că Marea Cameră a soluționat aproximativ 14 %, camerele de cinci judecători 58 %, iar camerele de trei judecători aproximativ 27 % din cauzele finalizate prin hotărâre sau prin ordonanță cu caracter jurisdicțional în anul 2010. În raport cu anul precedent, se constată o creștere considerabilă a ponderii cauzelor judecate de Marea Cameră (8 % în anul 2009) și o scădere semnificativă a proporției cauzelor judecate de camerele de trei judecători (34 % în anul 2009).

Pentru informații mai detaliate privind datele statistice ale anului 2010, cititorul este rugat să consulte partea consacrată statisticilor judiciare din prezentul raport.

B – Jurisprudența Curții de Justiție în 2010

Această parte a Raportului anual prezintă o imagine generală a jurisprudenței din 2010.

Probleme constituționale sau instituționale

În 2010, jurisprudența referitoare la drepturile fundamentale a fost considerabil îmbogățită.

Cauza *Volker und Markus Schecke* (Hotărârea din 9 noiembrie 2010, cauzele conexe C-92/09 și C-93/09) a permis Curții să precizeze exigențele care decurg din dreptul la protecția datelor cu caracter personal, cu ocazia controlului de validitate care îi era solicitat a fi exercitat asupra Regulamentului (CE) nr. 1290/2005 și, respectiv, a Regulamentului nr. 259/2008¹, care guvernează finanțarea politicii agricole comune și care consacră obligația de publicare a informațiilor referitoare la persoanele fizice beneficiare ale fondurilor provenite din Fondul european de garantare agricolă (FEGA) și din Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR), care impun punerea la dispoziția publicului a unor asemenea informații, printre altele prin intermediul site-urilor internet administrate de oficiile naționale. Sesizată cu o trimitere preliminară cu privire la concordanța dintre dreptul la protecția datelor cu caracter personal, recunoscut de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, și obligația de transparență în materie de fonduri europene, Curtea a relevat că publicarea pe un site internet a unor date nominale ale beneficiarilor fondurilor și a sumelor exacte primite de aceștia constituie, în considerarea liberului acces al terților la site, o atingere adusă dreptului beneficiarilor vizați la respectarea vieții private în general și la protecția datelor cu caracter personal în special. Pentru a fi justificată, o asemenea atingere trebuie să fie prevăzută de lege, să respecte conținutul esențial al drepturilor menționate și, în aplicarea principiului proporționalității, să fie necesară și să răspundă în mod efectiv unor obiective de interes general recunoscute de Uniune, derogările și limitările referitoare la aceste drepturi trebuind să opereze în limitele strictului necesar. În acest context, Curtea a apreciat că, deși, într-o societate democratică, contribuabilii au dreptul să fie informați cu privire la utilizarea fondurilor publice, nu este mai puțin adevărat că Consiliul și Comisia aveau obligația de a asigura un just echilibru între diferitele interese în cauză, ceea ce necesita, înainte de adoptarea dispozițiilor contestate, verificarea aspectului dacă publicarea acestor date prin intermediul unui singur site internet pentru fiecare stat membru nu depășește ceea ce este necesar realizării obiectivelor legitime urmărite. Prin urmare, Curtea a declarat nevaliditatea anumitor dispoziții din Regulamentul nr. 1290/2005, precum și nevaliditatea Regulamentului nr. 259/2008 în ansamblu său, fără a repune în discuție efectele publicării listelor beneficiarilor ajutoarelor din FEGA și din FEADR de către autoritățile naționale în perioada anterioară datei pronunțării hotărârii.

Tot în ceea ce privește drepturile fundamentale, Curtea de Justiție a pronunțat, la 22 decembrie 2010, o altă hotărâre importantă (Hotărârea *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft*, C-279/09), privind interpretarea principiului protecției jurisdicționale efective, astfel cum a fost consacrat la articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

¹ Regulamentul (CE) nr. 1290/2005 al Consiliului din 21 iunie 2005 privind finanțarea politicii agricole comune (JO L 209, p. 1, Ediție specială, 14/vol. 1, p. 193), astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (CE) nr. 1437/2007 al Consiliului din 26 noiembrie 2007 (JO L 322, p. 1), și Regulamentul (CE) nr. 259/2008 al Comisiei din 18 martie 2008 de stabilire a normelor de aplicare a Regulamentului nr. 1290/2005 în ceea ce privește publicarea informațiilor referitoare la beneficiarii fondurilor provenite din Fondul european de garantare agricolă (FEGA) și din Fondul european agricol pentru dezvoltare rurală (FEADR) (JO L 76, p. 28).

Litigiul principal privea societatea comercială germană DEB în contradictoriu cu statul german, referitor la o cerere de asistență judiciară, formulată de această societate în fața instanțelor germane. Societatea DEB voia să intenteze o acțiune în răspundere împotriva statului german, în vederea obținerii reparării prejudiciului pe care i l-ar fi cauzat transpunerea cu întârziere de către acest stat membru a Directivei 98/30/CE privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale². Cererea de asistență judiciară a fost respinsă, pentru motivul că nu erau întrunite condițiile instituite de dreptul german pentru acordarea unei asemenea asistențe persoanelor juridice. Instanța sesizată cu o acțiune îndreptată împotriva deciziei de respingere a sesizat Curtea de Justiție cu o trimitere preliminară, solicitând să se stabilească dacă principiul efectivității dreptului Uniunii se opune, în contextul unei proceduri având ca obiect o acțiune în răspunderea statului, introdusă în temeiul dreptului menționat, ca o reglementare națională să subordoneze exercitarea acțiunii în justiție de plata unui avans din cheltuieli și să limiteze acordarea asistenței judiciare unei persoane juridice care nu este în măsură să plătească acest avans, impunând respectarea unor condiții foarte stricte.

Curtea a statuat că răspunsul la această întrebare trebuia dat ținând cont de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, care a dobândit, de la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor. Mai precis, Curtea se referă la articolul 47 din Cartă, care prevede un drept de acces efectiv la justiție în favoarea oricărei persoane care dorește să își valorifice drepturile și libertățile pe care i le garantează dreptul Uniunii. Al treilea paragraf al acestei dispoziții prevede că „asistența juridică gratuită se acordă celor care nu dispun de resurse suficiente, în măsura în care aceasta este necesară pentru a le asigura accesul efectiv la justiție”. Curtea a considerat, mai întâi, că nu este exclus ca principiul protecției jurisdicționale efective, astfel cum a fost consacrat la articolul 47 din Cartă, să poată fi invocat de persoanele juridice pentru a obține scutirea de la plata unui avans din cheltuielile de procedură și/sau asistența unui avocat. În lumina jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului privind articolul 6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care consacră dreptul de acces efectiv la justiție, Curtea a precizat, în continuare, că revine instanței naționale sarcina de a verifica, pe de o parte, dacă condițiile de acordare a asistenței judiciare constituie o limitare a dreptului de acces la instanțele judecătorești care aduce atingere înseși esenței acestui drept, pe de altă parte, dacă respectivele condiții au în vedere un scop legitim și, în sfârșit, dacă există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit. Curtea detaliază, în continuare, elementele de apreciere pe care instanța națională le poate lua în considerare, reluând elementele utilizate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, între altele, gravitatea mizei, complexitatea dreptului și a procedurii aplicabile și, în ceea ce privește mai precis persoanele juridice, forma și scopul lucrativ sau nelucrativ al acestora, precum și capacitatea financiară a asociațiilor sau a acționarilor lor.

Modalitățile în care instanța internă trebuie să transpună răspunderea statului în caz de încălcare de către acesta a obligațiilor sale comunitare continuă să suscite semne de întrebare.

În cauza *Transportes Urbanos y Servicios Generales* (Hotărârea din 26 ianuarie 2010, C-118/08), instanța de trimitere dorea să cunoască poziția Curții cu privire la aplicarea normei potrivit căreia o acțiune în răspunderea statului întemeiată pe o încălcare a dreptului Uniunii de o lege națională poate fi admisă numai dacă sunt epuizate căile de atac interne, deși o asemenea regulă nu este aplicabilă unei acțiuni în răspunderea statului întemeiată pe încălcarea Constituției. Curtea a răspuns că dreptul Uniunii se opune aplicării acestei norme, după ce a amintit principiile obligației de reparație care incumbă statelor membre în caz de încălcare a dreptului Uniunii, în

² Directiva 98/30/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 iunie 1998 (JO L 204, p. 1).

virtutea supremației acestuia. Întemeindu-se pe principiul echivalenței, Curtea a statuat că toate normele aplicabile acțiunilor se aplică fără distincție atât acțiunilor întemeiate pe încălcarea dreptului Uniunii, cât și acțiunilor întemeiate pe nerespectarea dreptului intern: obiectul celor două acțiuni în răspundere este similar, din moment ce se referă la despăgubirea pentru prejudiciul suferit din cauza statului. În considerarea principiului echivalenței, singura diferență referitoare la instanța competentă pentru constatarea încălcării dreptului nu este suficientă pentru stabilirea unei distincții între aceste două acțiuni.

În cauza *Melki și Abdeli* (Hotărârea din 22 iunie 2010, C-188/10 și C-189/10), Curtea a avut ocazia de a se pronunța asupra compatibilității mecanismului procedural denumit „întrebare prioritară privind constituționalitatea”, recent adoptat în Franța, cu dreptul Uniunii. Aceasta a permis Curții să amintească faptul că, pentru a asigura supremația dreptului Uniunii, funcționarea acestui sistem de cooperare între Curte și instanțele naționale necesită ca instanța națională să fie liberă să sesizeze, în orice stadiu al procedurii în care consideră necesar și chiar la capătul unei proceduri incidentale de control al constituționalității, Curtea de Justiție cu orice întrebare preliminară pe care o apreciază ca fiind necesară. Prin urmare, articolul 267 TFUE nu se opune unei legislații naționale care instituie o procedură incidentală de control al constituționalității legilor naționale, în măsura în care celelalte instanțe naționale rămân libere:

- să sesizeze Curtea, în orice stadiu al procedurii în care consideră necesar și chiar la capătul unei proceduri incidentale de control al constituționalității,
- să adopte orice măsură necesară pentru asigurarea protecției jurisdicționale provizorii a drepturilor conferite de ordinea juridică a Uniunii și
- să înlăture aplicarea, la capătul unei asemenea proceduri incidentale, a respectivei dispoziții legislative naționale dacă o apreciază ca fiind contrară dreptului Uniunii.

În domeniul deja de multe ori clarificat al consecințelor legate de interpretarea dreptului Uniunii pe care Curtea o oferă atunci când își exercită competența în materie preliminară, cauza *Albron Catering* (Hotărârea din 21 octombrie 2010, C-242/09) a reprezentat ocazia pentru a aminti că, în exercitarea competenței pe care i-o conferă articolul 267 TFUE, numai în mod excepțional, în aplicarea principiului general al securității juridice, inerent ordinii juridice a Uniunii, Curtea poate să fie determinată să limiteze posibilitatea oricărei persoane interesate de a invoca o dispoziție pe care a interpretat-o în scopul de a contesta raporturi juridice stabilite cu bună-credință. Pentru a putea impune o astfel de limitare, este necesară întrunirea a două criterii esențiale, și anume buna-credință a celor interesați și riscul apariției unor perturbări grave. Prin urmare, Curtea a statuat că, în măsura în care nu i-a fost prezentat niciun element concret de natură să dovedească existența unui risc de perturbări grave determinat de un mare număr de proceduri care ar putea fi declanșate, în urma hotărârii menționate, referitoare la interpretarea Directivei 2001/23/CE³, împotriva unor întreprinderi care au efectuat un transfer care ține de această directivă, nu este necesară limitarea în timp a efectelor unei asemenea hotărâri.

În ceea ce privește contribuția Curții la definirea efectelor acordurilor încheiate de Uniune cu state terțe, vom reține cauza *Brita* (Hotărârea din 25 februarie 2010, C-386/08), în care se puneau mai

³ Directiva 2001/23/CE a Consiliului din 12 martie 2001 privind armonizarea legislației statelor membre referitoare la menținerea drepturilor salariaților în cazul transferului întreprinderilor, al unităților sau al unor părți ale acestora (JO L 82, p. 16).

multe probleme importante referitoare la interpretarea unor acorduri internaționale, în particular Acordul de asociere CE-Israel⁴.

Curtea a precizat că regulile cuprinse în Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor⁵ se aplică unui acord încheiat între un stat și o organizație internațională, precum Acordul de asociere CE-Israel, în măsura în care aceste reguli reprezintă expresia dreptului internațional general de natură cutumiară. În particular, dispozițiile acordului de asociere care definesc domeniul său de aplicare teritorială trebuie interpretate în conformitate cu principiul *pacta tertiis nex nocent nec prosunt*. În considerarea acestor principii, Curtea a statuat că autoritățile vamale ale statului membru de import pot refuza acordarea tratamentului preferențial instituit prin Acordul de asociere CE-Israel în cazul unor mărfuri originare din Cisiordania. Astfel, dintr-un alt acord de asociere, Acordul CE-OLP⁶, rezultă că numai autoritățile vamale din Cisiordania și din Fâșia Gaza sunt competente să elibereze un certificat de circulație dacă produsele respective pot fi considerate ca fiind produse originare din Cisiordania și din Fâșia Gaza. Or, a interpreta Acordul de asociere CE-Israel în sensul că autoritățile israeliene ar fi învestite cu competențe vamale în privința produselor originare din Cisiordania ar însemna să se impună autorităților vamale palestiniene obligația de a nu își exercita competențele care le sunt totuși acordate prin dispozițiile din Acordul CE-OLP. O astfel de interpretare, care are drept consecință să creeze o obligație pentru un subiect terț fără consimțământul acestuia, ar fi astfel contrară principiului de drept internațional general *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, citat anterior, astfel cum este codificat de Convenția de la Viena.

În plus, Curtea a precizat că, în cadrul procedurii prevăzute de Acordul de asociere CE-Israel, dovada de origine prezentată și răspunsul autorităților vamale ale statului de export nu sunt obligatorii pentru autoritățile vamale ale statului de import în cazul în care răspunsul menționat nu conține informații suficiente pentru a stabili originea reală a produselor.

Ca și în anii precedenți, accesul la documentele instituțiilor a suscitat litigii și trei hotărâri vor reține în mod special atenția în materie. În cauza *Comisia/Bavarian Lager* (Hotărârea din 29 iunie 2010, C-28/08 P), Curtea s-a aplecat asupra relației dintre Regulamentul (CE) nr. 1049/2001⁷ și Regulamentul (CE) nr. 45/2001⁸.

Regulamentul nr. 1049/2001 stabilește ca regulă generală accesul publicului la documentele instituțiilor, dar prevede și excepții, printre altele în cazul în care divulgarea conținutului acestora ar putea aduce atingere protecției vieții private sau integrității individului, în conformitate cu legislația Uniunii privind protecția datelor personale. Potrivit Curții, în cazul în care o cerere

⁴ Acordul euromediterranean de instituire a unei asocieri între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Statul Israel, pe de altă parte, semnat la Bruxelles la 20 noiembrie 1995 (JO 2000, L 147, p. 3, Ediție specială, 11/vol. 73, p. 206).

⁵ Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969 (*Recueil des traités des Nations unies*, vol. 1155, p. 331).

⁶ Acordul de asociere euromediterranean interimar privind schimburile comerciale și cooperarea dintre Comunitatea Europeană, pe de o parte, și Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OLP), care acționează în numele Autorității Palestiniene din Cisiordania și Fâșia Gaza, pe de altă parte, semnat la Bruxelles la 24 februarie 1997 (JO 1997, L 187, p. 3, Ediție specială, 11/vol. 15, p. 19).

⁷ Regulamentul (CE) nr. 1049/2001 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 mai 2001 privind accesul public la documentele Parlamentului European, ale Consiliului și ale Comisiei (JO L 145, p. 43, Ediție specială, 01/vol. 3, p. 76).

⁸ Regulamentul (CE) nr. 45/2001 al Parlamentului European și al Consiliului din 18 decembrie 2000 privind protecția persoanelor fizice cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal de către instituțiile și organele comunitare și privind libera circulație a acestor date (JO 2001, L 8, p. 1, Ediție specială, 13/vol. 30, p. 142).

Întemeiată pe Regulamentul nr. 1049/2001 privește obținerea accesului la documente care conțin date cu caracter personal, dispozițiile Regulamentului nr. 45/2001 devin integral aplicabile. Prin faptul că nu a ținut seama de această trimitere la legislația Uniunii referitoare la protecția datelor cu caracter personal și că a limitat aplicarea excepției la situațiile în care viața privată sau integritatea individului ar fi încălcată în sensul articolului 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și al jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, Tribunalul a procedat la o interpretare particulară și limitativă a Regulamentului nr. 1049/2001, care nu corespunde cu echilibrul pe care legiuitorul Uniunii avea intenția să îl stabilească între cele două regulamente în cauză.

Pe fond, Curtea a statuat că în mod întemeiat a decis Comisia că lista participanților la o reuniune desfășurată în cadrul unei proceduri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor conținea date cu caracter personal și că, impunând ca, pentru persoanele care nu și-au dat consimțământul în mod expres, solicitantul de acces să dovedească necesitatea transferului acestor date personale, Comisia se conformase dispozițiilor articolului 8 litera (b) din Regulamentul nr. 45/2001.

În aceeași zi, Curtea a pronunțat o altă hotărâre foarte importantă în materie de acces la documente (Hotărârea din 29 iunie 2010, *Comisia/Technische Glaswerke Ilmenau*, C-139/07 P), privind, de această dată, relația dintre Regulamentul nr. 1049/2001 și Regulamentul (CE) nr. 659/1999 de stabilire a normelor de aplicare a articolului 93 CE⁹. Curtea a statuat că, pentru a justifica refuzul de a acorda accesul la un document a cărui divulgare este solicitată, nu este suficient, în principiu, ca acest document să intre sub incidența unei activități menționate la articolul 4 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1049/2001. Instituția în cauză trebuie totodată să furnizeze explicații cu privire la modul în care accesul la documentul respectiv ar putea aduce atingere în mod concret și efectiv interesului protejat printr-o excepție prevăzută la acest articol. Curtea a precizat totuși în această privință că instituției comunitare îi este permis să se întemeieze pe prezumții generale ce se aplică anumitor categorii de documente.

În ceea ce privește procedurile de control al ajutoarelor de stat, astfel de prezumții pot rezulta din Regulamentul nr. 659/1999, precum și din jurisprudența referitoare la dreptul de a consulta documentele din dosarul administrativ al Comisiei. Regulamentul nr. 659/1999 nu prevede niciun drept de acces la documentele din dosarul administrativ al Comisiei pentru părțile interesate, cu excepția statului membru care răspunde pentru acordarea ajutorului. Astfel, dacă aceste părți interesate ar fi în măsură să obțină accesul la documentele dosarului administrativ al Comisiei, în temeiul Regulamentului nr. 1049/2001, sistemul de control al ajutoarelor de stat ar fi contestat. În plus, trebuie să se țină cont de faptul că, în procedurile de control al ajutoarelor de stat, celelalte părți interesate în afara statului membru în cauză nu dispun de dreptul de a consulta documentele din dosarul administrativ al Comisiei și, în consecință, trebuie să se recunoască existența unei prezumții generale potrivit căreia divulgarea documentelor dosarului administrativ ar aduce, în principiu, atingere protecției obiectivelor activităților de anchetă. Această prezumție generală nu exclude dreptul respectivelor părți interesate de a dovedi că un anumit document a cărui divulgare este solicitată nu face obiectul prezumției menționate sau că există un interes public superior care justifică divulgarea documentului în cauză, în temeiul articolului 4 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1049/2001.

Un asemenea mecanism de prezumții se găsea de asemenea în centrul cauzei *Suedia/API și Comisia* (Hotărârea din 21 septembrie 2010, cauzele conexe C-514/07 P, C-528/07 P și C-532/07 P), în care

⁹ Regulamentul (CE) nr. 659/1999 al Consiliului din 22 martie 1999 de stabilire a normelor de aplicare a articolului 93 din Tratatul CE (JO L 83, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 41).

Curtea s-a aplecat asupra problemei accesului la memoriile depuse în fața sa de o instituție în cadrul unor proceduri juridictionale. Potrivit Curții, asemenea memorii au caracteristici cu totul specifice, întrucât țin, prin însăși natura lor, de activitatea juridictională a Curții. Astfel, aceste memorii sunt redactate exclusiv în vederea procedurii judiciare amintite și constituie un element esențial al acesteia. Or, activitatea judiciară, ca atare, este exclusă din domeniul de aplicare al dreptului de acces la documente stabilit prin legislația Uniunii. Protecția procedurilor judiciare presupune, în special, asigurarea respectării principiilor egalității armelor, precum și buneii administrări a justiției. Dacă conținutul memoriilor instituției ar trebui să facă obiectul unei dezbateri publice, criticile formulate împotriva acestora ar risca să influențeze poziția pe care o apără instituția. Mai mult, o astfel de situație ar putea conduce la alterarea echilibrului indispensabil dintre părțile unui litigiu în fața instanțelor Uniunii, în măsura în care numai instituția vizată prin cererea de acces la documentele sale, iar nu ansamblul părților în proces, ar fi supusă obligației de divulgare. Pe de altă parte, excluderea activității judiciare din domeniul de aplicare al dreptului de acces la documente se justifică prin necesitatea de a garanta, pe parcursul întregii proceduri judiciare, că dezbaterile dintre părți, precum și deliberările instanței se desfășoară netulburate. Divulgarea memoriilor ar avea drept consecință să permită, chiar și numai în percepția publicului, exercitarea de presiuni externe asupra activității judiciare și să aducă atingere desfășurării netulburate a dezbaterilor. În consecință, Curtea a estimat că exista o prezumție generală potrivit căreia divulgarea memoriilor depuse de o instituție în cadrul unei proceduri judiciare aducea atingere protecției acestei proceduri în sensul articolului 4 alineatul (2) a doua liniuță din Regulamentul nr. 1049/2001, atât timp cât procedura este pendinte, această prezumție generală neexcluzând dreptul părții interesate de a demonstra că un anumit document nu face obiectul prezumției menționate.

În schimb, de îndată ce activitatea juridictională a Curții este terminată, nu mai este cazul să se prezume că divulgarea memoriilor aduce atingere acestei activități, o analiză concretă a documentelor la care se solicită accesul fiind atunci necesară pentru a stabili dacă divulgarea lor poate să fie refuzată în temeiul articolului 4 alineatul (2) a doua liniuță din Regulamentul nr. 1049/2001.

Cetățenia europeană

În acest domeniu, în continuă dezvoltare, cauza *Tsakouridis* (Hotărârea din 23 noiembrie 2010, C-145/09) a ridicat delicata problematică a condițiilor de expulzare a unui cetățean al Uniunii care beneficiază de un drept de ședere permanentă definit la articolul 28 din Directiva 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație și ședere¹⁰. Curtea a precizat mai întâi că o măsură de expulzare trebuie să fie întemeiată pe examinarea individuală a situației persoanei în cauză, cu luarea în considerare a unor criterii precum vârsta, starea de sănătate, centrul intereselor sale personale, familiale și profesionale, durata absențelor din statul membru gazdă și legăturile sale cu țara de origine, criteriul decisiv pentru acordarea unei protecții sporite împotriva măsurii expulzării rămânând cel al șederii în statul membru gazdă în cei zece ani anteriori măsurii expulzării. Pe de altă parte, Curtea a subliniat că această măsură de expulzare nu putea fi justificată de „motive imperative de siguranță publică” sau de „motive grave de ordine publică sau de siguranță publică” în sensul articolului 28 din Directiva 2004/38 decât dacă, ținând seama de gravitatea excepțională a amenințării, o asemenea măsură este necesară pentru protejarea intereselor pe care urmărește să le garanteze, cu condiția ca acest obiectiv să nu poată fi atins prin măsuri mai puțin restrictive,

¹⁰ Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO L 158, p. 77, rectificări în JO L 229, p. 35, și în JO 2005, L 197, p. 34, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56).

luându-se în considerare durata șederii cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă. În sfârșit, Curtea a amintit de asemenea că lupta împotriva criminalității legate de traficul de stupefiante în grup organizat, infracțiune pentru care persoana în cauză fusese condamnată, era de natură să intre în sfera noțiunii „motive imperative de siguranță publică” sau „motive grave de ordine publică sau de siguranță publică” în sensul aceluiași articol 28 din această directivă.

Tot în ceea ce privește drepturile în materie de liberă circulație și de liberă ședere legate de cetățenia europeană, vom reține cauza *Bressol și alții* (Hotărârea din 13 aprilie 2010, C-73/08), în care Curtea s-a aplecat asupra compatibilității dintre o reglementare națională care limitează numărul studenților cetățeni ai Uniunii care nu sunt considerați rezidenți la profiluri medicale și paramedicale din cadrul unor instituții de învățământ superior. Curtea a afirmat, într-o primă fază, că, independent de o eventuală aplicare a articolului 24 din Directiva 2004/38 situației unora dintre studenții în cauză în acțiunea principală, articolele 18 și 21 din tratatul menționat se opun unei reglementări naționale care limitează numărul studenților, considerați nerezidenți în acest stat membru, care se pot înscrie pentru prima dată în instituții de învățământ superior, această reglementare constituind o inegalitate de tratament între studenții rezidenți și studenții nerezidenți și, prin aceasta, o discriminare întemeiată indirect pe cetățenie. Într-o a doua fază, Curtea a amintit că o asemenea reglementare restrictivă nu poate fi justificată prin obiectivul de protecție a sănătății publice decât dacă autoritățile competente procedează la o examinare aprofundată a reglementării în cauză în trei faze: verificarea existenței unor riscuri veritabile în considerarea obiectivului urmărit, a concordanței dintre reglementarea menționată și realizarea obiectivului urmărit, precum și a proporționalității dintre reglementarea menționată și obiectivul urmărit, totul întemeiat pe criterii obiective, detaliate și exprimate cifric. În sfârșit, Curtea a precizat că autoritățile naționale nu puteau să se prevaleze de articolul 13 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, adoptat de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966, dacă instanța de trimitere constată că reglementarea în discuție în acțiunea principală nu este compatibilă cu articolele 18 TFUE și 21 TFUE.

În cauza *Lassal* (Hotărârea din 7 octombrie 2010, C-162/09) a reținut atenția Curții articolul 16 din Directiva 2004/38. Trimiterea preliminară se referea mai precis la aspectul dacă, în scopul dobândirii dreptului de ședere permanentă prevăzut la articolul 16 menționat, trebuia luată în considerare o perioadă de ședere neîntreruptă de cinci ani, încheiată înainte de data transpunerii directivei, respectiv 30 aprilie 2006, conform unor instrumente de drept al Uniunii anterioare acestei date, și dacă, în caz afirmativ, absențe temporare intervenite înainte de 30 aprilie 2006 și ulterioare acestei șederi legale neîntrerupte de cinci ani erau de natură să afecteze obținerea dreptului de ședere permanentă în sensul directivei menționate. Curtea a răspuns afirmativ la prima parte a întrebării, apreciind că, chiar dacă posibilitatea obținerii dreptului de ședere sub rezerva respectării termenului de cinci ani nu figura în instrumentele dreptului Uniunii anterioare Directivei 2004/38, refuzul de a lua în considerare această perioadă neîntreruptă de ședere ar lipsi total directiva menționată de efectul său util și ar genera o situație incompatibilă cu ideea de integrare prin durata șederii care stă la baza sa. Într-o a doua fază, Curtea a apreciat că obiectivele și scopul Directivei 2004/38, vizând facilitarea exercitării dreptului fundamental de circulație și de ședere liberă pe teritoriul statelor membre, promovarea coeziunii sociale și întărirea sentimentului cetățeniei Uniunii prin intermediul dreptului de ședere, ar fi grav compromise dacă acest drept de ședere ar fi refuzat unor cetățeni ai Uniunii care au avut reședința legală pe teritoriul statului membru gazdă o perioadă neîntreruptă de cinci ani încheiată înainte de 30 aprilie 2006 pentru simplul motiv că absențe temporare cu o durată mai scurtă de doi ani consecutivi ar fi intervenit ulterior acestei perioade, dar înainte de aceeași dată.

În temeiul jurisprudenței referitoare la cetățenia europeană, vom menționa, în sfârșit, cauza *Rottmann* (Hotărârea din 2 martie 2010, C-135/08), în care Curtea s-a pronunțat asupra condițiilor

de retragere a cetățeniei unui stat membru dobândită prin naturalizare de către un cetățean european care a obținut-o în mod fraudulos. Potrivit Curții, dreptul Uniunii, în special articolul 17 CE, nu se opune ca un stat membru să retragă unui cetățean al Uniunii Europene cetățenia acestui stat membru dobândită prin naturalizare, atunci când aceasta a fost obținută în mod fraudulos, această decizie de retragere corespunzând unui motiv de interes general din cauza fraudei care slăbește legătura de cetățenie dintre statul membru și resortisantul său. Pentru aceasta, decizia de retragere trebuie în mod obligatoriu să respecte principiul proporționalității. Atunci când, precum în speță, cetățeanul autor al fraudei și-a pierdut deja cetățenia de origine ca urmare a naturalizării, revine instanțelor naționale sarcina să examineze consecințele pe care decizia de retragere le are pentru persoana interesată, precum și pentru membrii familiei sale și să verifice în special dacă pierderea tuturor drepturilor de care beneficiază orice cetățean al Uniunii este justificată în raport cu gravitatea infracțiunii comise de persoana interesată, cu timpul scurs între decizia de naturalizare și decizia de retragere, precum și cu eventuala posibilitate ca persoana interesată să redobândească cetățenia sa de origine. Pierderea cetățeniei de origine și a cetățeniei dobândite prin naturalizare nu sunt, așadar, incompatibile cu dreptul Uniunii, la nivel de principiu, chiar dacă decizia de retragere a cetățeniei determină pierderea cetățeniei Uniunii Europene.

Libera circulație a mărfurilor

În cauza *Ker-Optika* (Hotărârea din 2 decembrie 2010, C-108/09), Curtea a constatat că o legislație națională care interzice vânzarea lentilelor de contact care provin din alte state membre prin internet și livrarea acestora la domiciliul consumatorului lipsește operatorii din alte state membre de o modalitate deosebit de eficientă de comercializare a acestor produse și îngreunează astfel în mod considerabil accesul acestora din urmă la piața națională și reprezintă, în consecință, un obstacol în calea liberei circulații a mărfurilor. Desigur, relevă Curtea, un stat membru poate impune ca lentilele de contact să fie eliberate de un personal calificat, precum și să furnizeze clientului informații referitoare la utilizarea corectă și la întreținerea acestor produse, ca și la riscurile legate de purtarea lentilelor. A rezerva livrarea lentilelor de contact magazinelor de optică ce oferă serviciile unui optician calificat garantează realizarea obiectivului care urmărește asigurarea protecției sănătății consumatorilor. Însă Curtea amintește că aceste servicii pot fi de asemenea furnizate în afara magazinelor de optică, de un medic oftalmolog. Pe de altă parte, aceste prestații nu se impun, în principiu, decât cu ocazia primei livrări de lentile de contact. Cu ocazia livrărilor ulterioare, este suficient ca clientul să semnaleze vânzătorului tipul de lentile care i-a fost predat cu ocazia primei livrări și să comunice acestuia o modificare eventuală a vederii constatată de un medic oftalmolog. În aceste condiții, Curtea apreciază că obiectivul care urmărește asigurarea protecției sănătății utilizatorilor de lentile de contact poate fi atins prin măsuri mai puțin restrictive decât cele care rezultă din reglementarea națională. În consecință, interdicția de a vinde lentile de contact prin internet nu este proporțională în raport cu obiectivul de protecție a sănătății publice și este deci contrară normelor în materie de liberă circulație a mărfurilor.

Libera circulație a persoanelor, serviciilor și capitalurilor

Și în acest an, Curtea a pronunțat un număr important de hotărâri în materia libertății de stabilire, a libertății de a presta servicii și a liberei circulații a capitalurilor, precum și a liberei circulații a lucrătorilor. Din preocuparea pentru claritate, hotărârile selectate vor fi prezentate în mod grupat în funcție de libertatea la care se referă, apoi, după caz, în funcție de domeniile de activitate vizate.

În materia libertății de stabilire, trebuie citate cauzele conexe *Blanco Pérez și Chao Gómez* (Hotărârea din 1 iunie 2010, C-570/07 și C-571/07), în care era în discuție o reglementare spaniolă care impune obținerea unei autorizații administrative prealabile pentru înființarea de noi farmacii într-o regiune determinată. Acordarea unei asemenea autorizații era legată, mai specific, de

respectarea condițiilor legate de densitatea demografică și de distanța minimă dintre farmacii. Curtea a statuat că articolul 49 TFUE nu se opune, în principiu, unei asemenea reglementări. Astfel, potrivit Curții, un stat membru poate aprecia că există un risc de penurie de farmacii în anumite părți ale teritoriului său și, în consecință, un risc ca aprovizionarea cu medicamente să nu fie sigură și de calitate. Prin urmare, având în vedere acest risc, acest stat poate adopta o reglementare care prevede că, în raport cu un anumit număr de locuitori, poate fi înființată o singură farmacie, astfel încât farmaciile să fie repartizate în mod echilibrat pe teritoriul național. Curtea a precizat, cu toate acestea, că articolul 49 TFUE se opune unei astfel de reglementări în măsura în care aceasta împiedică, în orice zonă geografică ce prezintă caracteristici demografice particulare, înființarea unui număr suficient de farmacii susceptibile să asigure un serviciu farmaceutic adecvat, aspect a cărui verificare este de competența instanței naționale. Pe de altă parte, Curtea a statuat că articolul 49 TFUE coroborat cu articolul 1 alineatele (1) și (2) din Directiva 85/432 privind coordonarea actelor cu putere de lege și actelor administrative referitoare la anumite activități din domeniul farmaciei și cu articolul 45 alineatul (2) literele (e) și (g) din Directiva 2005/36 privind recunoașterea calificărilor profesionale se opune unor criterii prevăzute într-o reglementare națională în temeiul cărora sunt selectați titularii unor noi farmacii și care sunt legate, în primul rând, de majorarea cu 20 % a meritelor profesionale privind experiența profesională acumulată pe o parte determinată a teritoriului național și, în al doilea rând, de faptul că, în caz de egalitate rezultată în urma aplicării baremului, autorizațiile sunt acordate potrivit unei ordini care dă prioritate farmaciștilor care și-au exercitat activitatea profesională în partea respectivă a teritoriului național, aceste criterii fiind în mod evident mai ușor de respectat de către farmaciștii naționali.

Principiul libertății de stabilire a făcut de asemenea obiectul mai multor hotărâri în materie fiscală. Dintre acestea, vom reține, în primul rând, cauza *X Holding* (Hotărârea din 25 februarie 2010, C-337/08), în care Curtea a statuat că articolele 43 CE și 48 CE nu se opun legislației unui stat membru care oferă unei societăți-mamă posibilitatea de a constitui o entitate fiscală unică împreună cu filiala sa rezidentă, dar împiedică constituirea unei astfel de entități fiscale unice cu o filială nerezidentă, întrucât profiturile acesteia din urmă nu sunt supuse legii fiscale a acestui stat membru. Potrivit Curții, un astfel de regim fiscal este justificat de necesitatea de a menține repartizarea competenței de impozitare între statele membre. Astfel, dat fiind că societatea-mamă poate decide în mod liber să constituie o entitate fiscală împreună cu filiala sa și să o dizolve în mod liber de la un an la altul, posibilitatea de a include în entitatea fiscală unică o filială nerezidentă i-ar permite să aibă libertatea de a alege regimul fiscal aplicabil pierderilor acestei filiale și locul unde acestea să fie luate în considerare. În plus, faptul că un stat membru decide să recunoască compensarea temporară a pierderilor unui sediu permanent străin la nivelul unui sediu principal al întreprinderii nu înseamnă că această posibilitate trebuie conferită și filialelor nerezidente ale unei societăți-mamă rezidente. Astfel, întrucât sediile permanente situate în alt stat membru și filialele nerezidente nu se găsesc într-o situație comparabilă în ceea ce privește repartizarea competenței de impozitare, statul membru de origine nu este obligat să aplice filialelor nerezidente același regim fiscal pe care îl aplică sediilor permanente străine.

În al doilea rând, vom evidenția Hotărârea *Gielen* (Hotărârea din 18 martie 2010, C-440/08), care privește acordarea, prin reglementarea olandeză în materie de impozite pe venit, a unei deduceri în favoarea lucrătorilor independenți care au efectuat un anumit număr de ore de muncă în calitate de întreprinzători. Această reglementare prevedea totuși că orele realizate de contribuabilii nerezidenți pentru un sediu situat într-un alt stat membru nu sunt luate în considerare în acest scop. Potrivit Curții, articolul 49 TFUE se opune unei asemenea reglementări care are efecte discriminatorii în privința contribuabililor nerezidenți, chiar dacă acești contribuabili pot, referitor la acest avantaj, să opteze pentru regimul aplicabil contribuabililor rezidenți. Sub acest din urmă aspect, Curtea a considerat, astfel, că existența unei discriminări indirecte pe motiv de cetățenie sau naționalitate în sensul articolului 49 TFUE nu este pusă în discuție de faptul că este oferită

contribuabililor nerezidenți o opțiune de asimilare care permite acestora să aleagă între regimul fiscal discriminatoriu și cel aplicabil rezidenților, în condițiile în care o asemenea alegere nu poate să excludă efectele discriminatorii ale primului dintre aceste două regimuri fiscale. În ipoteza în care s-ar recunoaște un asemenea efect al alegerii respective, consecința ar fi să se valideze un regim fiscal care rămâne, în sine, o încălcare a articolului 49 TFUE din cauza caracterului său discriminatoriu. Pe de altă parte, un regim național restrictiv în ceea ce privește libertatea de stabilire rămâne incompatibil cu dreptul Uniunii chiar și atunci când aplicarea sa este facultativă.

Mai trebuie menționată de asemenea o a treia hotărâre pronunțată de Curte în materie fiscală, referitoare, de această dată, la principiul liberei prestări a serviciilor. În Hotărârea *Schmelz* (Hotărârea din 26 octombrie 2010, C-97/09), Curții i s-a solicitat să verifice compatibilitatea cu articolul 49 CE a regimului special pentru întreprinderile mici prevăzut la articolul 24 alineatul (3) și la articolul 28i din A șasea directivă 77/388/CE¹¹ și la articolul 283 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2006/112/CE¹², care permite statelor membre să acorde micilor întreprinderi stabilite pe teritoriul acestora o scutire de taxa pe valoarea adăugată cu pierderea dreptului de deducere, însă exclud această posibilitate pentru întreprinderile mici stabilite în alte state membre. Potrivit Curții, deși acest regim constituie o restricție în calea liberei prestări a serviciilor, în acest stadiu al evoluției regimului privind taxa pe valoarea adăugată, obiectivul care constă în garantarea eficacității controalelor fiscale în vederea combaterii fraudei, a evaziunii fiscale și a eventualelor abuzuri, precum și obiectivul regimului întreprinderilor mici, care urmărește consolidarea competitivității acestora, justifică totuși ca aplicabilitatea scutirii de taxa pe valoarea adăugată să fie circumscrisă activităților întreprinderilor mici stabilite pe teritoriul statului membru în care este datorată taxa pe valoarea adăugată. În particular, un control eficace al activităților exercitate în cadrul liberei prestări a serviciilor de către o întreprindere mică ce nu este stabilită pe teritoriul respectiv nu este la îndemâna statului membru gazdă. În plus, normele privind asistența administrativă prevăzute de Regulamentul (CE) nr. 1798/2003 privind cooperarea administrativă în domeniul taxei pe valoarea adăugată și de abrogare a Regulamentului (CEE) nr. 218/92¹³ și de Directiva 77/799/CEE¹⁴ nu sunt susceptibile să asigure un schimb util de date în ceea ce privește micile întreprinderi care desfășoară activități pe teritoriul statului membru care aplică o scutire de taxa pe valoarea adăugată. Prin urmare, potrivit Curții, articolul 49 CE nu se opune unui asemenea regim.

În ceea ce privește libera prestare a serviciilor, Curtea a pronunțat un număr important de hotărâri în domenii foarte diferite, precum, printre altele, cel al sănătății publice, al detașării lucrătorilor și al jocurilor de noroc.

În Hotărârea *Comisia/Franța* (Hotărârea din 5 octombrie 2010, C-512/08), mai întâi, Curtea a statuat că un stat membru a cărui reglementare națională subordonează, cu excepția situațiilor speciale legate, printre altele, de starea de sănătate a persoanei afiliate sau de caracterul urgent al îngrijirilor medicale necesare, cerinței unei autorizări prealabile suportarea de către instituția competentă, potrivit regimului de acoperire care este în vigoare în statul membru de afiliere, a îngrijirilor

¹¹ A șasea directivă 77/388/CEE a Consiliului din 17 mai 1977 privind armonizarea legislațiilor statelor membre referitoare la impozitele pe cifra de afaceri – sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată: baza unitară de evaluare (JO L 145, p. 1).

¹² Directiva 2006/112/CE a Consiliului din 28 noiembrie 2006 privind sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată (JO L 347, p. 1, Ediție specială, 09/vol. 3, p. 7).

¹³ Regulamentul (CE) nr. 1798/2003 al Consiliului din 7 octombrie 2003 (JO L 264, p. 1, Ediție specială, 09/vol. 2, p. 85).

¹⁴ Directiva 77/799/CEE a Consiliului din 19 decembrie 1977 privind asistența reciprocă acordată de autoritățile competente din statele membre în domeniul impozitării directe (JO L 336, p. 15, Ediție specială, 09/vol. 1, p. 21).

medicale programate într-un alt stat membru și care implică utilizarea unor echipamente medicale complexe în afara infrastructurilor spitalicești nu își încalcă obligațiile care îi revin în temeiul articolului 49 CE. Astfel, potrivit Curții, având în vedere aceste riscuri pentru organizarea politicii de sănătate publică și pentru echilibrul financiar al sistemului de securitate socială, o astfel de cerință reprezintă, în starea actuală a dreptului Uniunii, o restricție justificată. Aceste riscuri sunt legate de faptul că, indiferent de mediul, spitalicesc sau nespitalicesc, în care au fost proiectate să fie instalate și utilizate, echipamentele medicale complexe trebuie să poată face obiectul unei politici de planificare în ceea ce privește, în special, numărul acestora și repartizarea lor geografică, pentru a contribui la asigurarea pe întregul teritoriu național a unei oferte de servicii medicale de vârf care să fie raționalizată, stabilă, echilibrată și accesibilă, dar și pentru a evita, în măsura în care este posibil, orice risipă de resurse financiare, tehnice și umane. În schimb, în Hotărârea *Elchinov* (Hotărârea din 5 octombrie 2010, C-173/09), Curtea a statuat că reglementarea unui stat membru interpretată în sensul că exclude, în toate cazurile, rambursarea cheltuielilor efectuate cu îngrijirile spitalicești acordate fără autorizație prealabilă în alt stat membru nu este conformă articolului 49 CE și articolului 22 din Regulamentul (CEE) nr. 1408/71, în versiunea modificată și actualizată prin Regulamentul (CE) nr. 118/97, astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (CE) nr. 1992/2006¹⁵. Astfel, deși dreptul Uniunii nu se opune în principiu unui sistem de autorizare prealabilă, după cum demonstrează Hotărârea *Comisia/Franța*, citată anterior, este totuși necesar ca toate condițiile stabilite în vederea acordării unei astfel de autorizări să fie justificate. În opinia Curții, nu este cazul reglementării respective, în măsura în care îl privează pe asiguratul social care, din motive legate de starea sa de sănătate sau de necesitatea de a primi îngrijiri de urgență într-o instituție spitalicească, a fost împiedicat să solicite o astfel de autorizație sau nu a putut aștepta răspunsul instituției competente cu privire la rambursarea de către această instituție a îngrijirilor menționate, deși condițiile unei astfel de rambursări ar fi, pe de altă parte, îndeplinite. Or, rambursarea cheltuielilor efectuate cu îngrijirile medicale nu este de natură să compromită realizarea obiectivelor de planificare spitalicească și nici să aducă o atingere gravă echilibrului financiar al sistemului de securitate socială. În consecință, Curtea a concluzionat că această reglementare presupunea o restrângere nejustificată a liberei prestări a serviciilor.

În materie de detașare a lucrătorilor, în continuare, vom reține Hotărârea *Santos Palhota și alții* (Hotărârea din 7 octombrie 2010, C-515/08), în care Curtea a statuat că articolele 56 TFUE și 57 TFUE se opun unei reglementări a unui stat membru care prevede obligația unui angajator stabilit într-un alt stat membru care detașează lucrători pe teritoriul primului stat de a trimite o declarație prealabilă de detașare în măsura în care începerea detașării preconizate este condiționată de notificarea către acest angajator a unui număr de înregistrare a declarației menționate, iar autoritățile naționale ale statului gazdă dispun de un termen de cinci zile lucrătoare, începând de la primirea acesteia, pentru a efectua această notificare. Curtea a apreciat astfel că o asemenea procedură trebuie considerată ca având caracterul unei proceduri de autorizare administrativă care poate împiedica, în special din cauza termenului prevăzut pentru trimiterea acestei notificări, detașarea preconizată și, în consecință, exercitarea de către angajatorul lucrătorilor care trebuie detașați a unor activități de prestări de servicii, mai ales în situația în care prestarea care urmează a fi realizată necesită o anumită rapiditate de acțiune. În schimb, aceleași articole 56 TFUE și 57 TFUE nu se opun, potrivit Curții, unei reglementări a unui stat membru care prevede obligația unui angajator stabilit într-un alt stat membru care detașează lucrători pe teritoriul primului stat de a ține la dispoziția autorităților naționale ale acestuia, pe durata detașării, o copie a documentelor echivalente documentelor sociale sau de muncă cerute de dreptul primului

¹⁵ Regulamentul (CE) nr. 1992/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 18 decembrie 2006 de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1408/71 al Consiliului privind aplicarea regimurilor de securitate socială în raport cu lucrătorii salariați, persoanele care desfășoară activități independente și membrii familiilor acestora care se deplasează în interiorul Comunității (JO L 392, p. 1, Ediție specială, 05/vol. 8, p. 288).

stat, precum și trimiterea acestora autorităților menționate la încheierea acestei perioade. Astfel, asemenea măsuri sunt proporționale cu obiectivul care constă în protecția lucrătorilor, din moment ce acestea sunt adecvate pentru a permite autorităților să verifice respectarea, în privința lucrătorilor detașați, a condițiilor de muncă, astfel cum sunt enumerate la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 96/71/CE¹⁶, și, prin urmare, să asigure protecția acestora din urmă.

Curtea a avut de asemenea ocazia, în mai multe cauze, să se aplece asupra delicatei problematice a monopolurilor naționale în materie de jocuri de noroc și pariuri sportive și să precizeze condițiile cărora trebuie să le corespundă asemenea monopoluri pentru a fi considerate justificate. Mai întâi, în Hotărârile *Sporting Exchange* (Hotărârea din 3 iunie 2010, C-203/08) și *Ladbrokes Betting & Gaming și Ladbrokes International* (Hotărârea din 3 iunie 2010, C-258/08), Curtea a statuat că articolul 49 CE nu se opune unei reglementări a unui stat membru care supune organizarea și promovarea jocurilor de noroc unui regim de exclusivitate în favoarea unui singur operator și care interzice oricărui alt operator, inclusiv unui operator cu sediul într-un alt stat membru, să ofere prin internet, pe teritoriul primului stat membru, servicii care sunt supuse regimului menționat. Astfel, potrivit Curții, întrucât sectorul jocurilor de noroc oferite prin internet nu face obiectul unei armonizări în cadrul Uniunii Europene, un stat membru este îndreptățit să considere că simplul fapt că un operator oferă în mod legal servicii din acest sector prin internet într-un alt stat membru, în care este stabilit și în care este în principiu supus deja unor condiții legale și unor controale din partea autorităților competente ale acestui din urmă stat, nu constituie o garanție suficientă de protecție a consumatorilor naționali împotriva riscurilor de fraudă și de criminalitate, având în vedere dificultățile pe care autoritățile statului membru de stabilire le pot întâlni, într-un astfel de context, în evaluarea calităților și a probității profesionale a operatorilor. În plus, ca urmare a lipsei contactului direct între consumator și operator, jocurile de noroc accesibile prin internet implică riscuri de natură diferită și de o importanță sporită în raport cu piețele tradiționale ale unor asemenea jocuri în ceea ce privește eventualele fraude săvârșite de operatori împotriva consumatorilor. Așadar, restricția în discuție, având în vedere particularitățile oferirii de jocuri de noroc prin internet, poate fi considerată drept justificată prin obiectivul luptei împotriva fraudei și criminalității. În Hotărârea *Ladbrokes Betting & Gaming și Ladbrokes International*, citată anterior, Curtea a adăugat că o reglementare națională care urmărește să îngreudească dependența de jocurile de noroc, precum și să lupte împotriva fraudei și care contribuie în mod efectiv la realizarea acestor obiective se poate considera că limitează activitățile de pariuri în mod coerent și sistematic, deși titularul sau titularii unei autorizații exclusive sunt abilitați să își facă atractivă oferta pe piață prin introducerea de noi jocuri de noroc și prin recurgerea la publicitate. Este de competența instanței naționale să verifice dacă activitățile de joc ilegale pot constitui o problemă în statul membru în cauză, care ar putea fi remediată printr-o expansiune a activităților autorizate și reglementate, și dacă această expansiune nu are o amploare susceptibilă să o facă ireconciliabilă cu obiectivul de a îngreui dependența amintită.

În continuare, în Hotărârile *Carmen Media Group* (Hotărârea din 8 septembrie 2010, C-46/08) și *Stoß* (Hotărârea din 8 septembrie 2010, cauzele conexe C-316/07, C-358/07-C-360/07, C-409/07 și C-410/07), Curtea s-a aplecat asupra reglementării germane care interzice orice organizare și intermediere de jocuri de noroc publice pe internet. Curtea a statuat, în linia Hotărârilor *Sporting Exchange* și *Ladbrokes Betting & Gaming și Ladbrokes International*, citate anterior, că, din preocuparea de a canaliza dorința de a juca și exploatarea jocurilor într-un circuit controlat, statele membre sunt libere să instituie monopoluri publice, un asemenea monopol fiind susceptibil să le permită să controleze riscurile legate de sectorul jocurilor de noroc în mod mai eficace decât

¹⁶ Directiva 96/71/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 1996 privind detașarea lucrătorilor în cadrul prestării de servicii (JO 1997, L 18, p. 1, Ediție specială, 05/vol. 4, p. 29).

un regim în care operatorii privați ar fi autorizați, sub rezerva respectării reglementării aplicabile în materie, să organizeze pariuri. În particular, potrivit Curții, împrejurarea că diverse tipuri de jocuri de noroc sunt supuse, unele dintre ele, unui monopol public, altele unui regim de autorizări eliberate unor operatori privați nu poate să conducă, singură, la repunerea în discuție a coerenței sistemului german, din moment ce aceste jocuri au caracteristici diferite. Cu toate acestea, Curtea a relevat că, în lumina constatărilor pe care le-a făcut în aceste cauze, instanțele germane erau îndreptățite să considere că reglementarea germană nu limitează în mod coerent și sistematic jocurile de noroc. Astfel, aceste instanțe constataseră, pe de o parte, că titularii monopolurilor publice procedează la campanii publicitare intensive ce urmăresc maximizarea profiturilor care rezultă din loterii, îndepărtându-se astfel de obiectivele care justifică existența acestor monopoluri, și că, pe de altă parte, în ceea ce privește jocurile de noroc, precum jocurile de cazinou și jocurile mecanice, care nu țin de monopolul public, ci prezintă un risc potențial de dependență superior jocurilor supuse acestui monopol, autoritățile germane duc sau tolerează politici care urmăresc încurajarea participării la aceste jocuri. Or, în asemenea împrejurări, potrivit Curții, obiectivul de prevenire al acestui monopol nu mai poate fi urmărit în mod eficient, astfel încât acesta nu mai poate fi justificat.

Pe de altă parte, în Hotărârea *Stoß*, citată anterior, Curtea a amintit că statele membre dispun de o largă marjă de apreciere pentru a fixa nivelul de protecție împotriva pericolelor care provin din jocurile de noroc. Astfel, și în lipsa oricărei armonizări comunitare în materie, acestea nu sunt ținute să recunoască autorizațiile eliberate de alte state membre în acest domeniu. Pentru aceleași motive și în considerarea riscurilor pe care le prezintă jocurile de noroc pe internet în raport cu jocurile de noroc tradiționale, statele membre pot de asemenea să interzică oferirea de jocuri de noroc pe internet. Cu toate acestea, Curtea a precizat, în Hotărârea *Carmen Media Group*, citată anterior, că un astfel de regim de autorizare, care derogă de la libera prestare a serviciilor, trebuie să fie întemeiat pe criterii obiective, nediscriminatorii și cunoscute în mod anticipat, astfel încât să încadreze exercitarea puterii de apreciere a autorităților naționale pentru ca aceasta să nu poată fi utilizată în mod arbitrar. În plus, orice persoană afectată de o măsură restrictivă întemeiată pe o asemenea derogare trebuie să poată dispune de o cale de atac efectivă de natură jurisdicțională.

În sfârșit, în Hotărârea *Winner Wetten* (Hotărârea din 8 septembrie 2010, C-409/06), Curtea a statuat că, având în vedere supremația dreptului Uniunii direct aplicabil, o astfel de reglementare națională referitoare la un monopol public privind pariurile pe competițiile sportive, care conține restricții incompatibile cu libertatea de stabilire și cu libera prestare a serviciilor, întrucât restricțiile respective nu contribuie la limitarea activităților de pariuri în mod coerent și sistematic, astfel cum impune jurisprudența Curții, nu poate continua să se aplice de-a lungul unei perioade tranzitorii.

În ceea ce privește, în sfârșit, libera circulație a capitalurilor, Hotărârea *Comisia/Portugalia* (Hotărârea din 8 iulie 2010, C-171/08) va reține în mod deosebit atenția. În această cauză, Curții i s-a solicitat să aprecieze compatibilitatea cu articolul 56 CE a regimului particular al „golden shares” deținute de statul portughez în societatea privatizată Portugal Telecom, care presupunea drepturi speciale referitoare la alegerea unei treimi din numărul total de administratori, la alegerea unui număr determinat de membri ai comisiei executive alese în cadrul consiliului de administrație, la numirea cel puțin a unuia dintre administratorii aleși pentru a se ocupa în mod special de anumite probleme de administrare, precum și la adoptarea unor decizii importante ale adunării generale. Curtea a statuat că, în considerarea influenței pe care i-o conferă asupra gestiunii societății și care nu este justificată de amploarea participației sale, prin menținerea unor astfel de drepturi speciale, statul portughez nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 56 CE. În ceea ce privește derogările permise de articolul 58 CE, Curtea a amintit că siguranța publică sau, în speță, necesitatea de a garanta securitatea disponibilității rețelei de telecomunicații în caz de criză, de război sau de terorism nu poate fi invocată decât în caz de amenințare reală și suficient de gravă,

care afectează un interes fundamental al societății. În sfârșit, în ceea ce privește proporționalitatea restricției în cauză, incertitudinea creată prin faptul că nici o lege națională, nici statutul societății în cauză nu stabilesc criterii privind circumstanțele în care respectivele puteri speciale pot fi exercitate constituie o atingere gravă adusă liberei circulații a capitalurilor, în măsura în care aceasta conferă autorităților naționale, în ceea ce privește recurgerea la astfel de puteri, o marjă de apreciere atât de discreționară, încât nu poate fi considerată proporțională în raport cu obiectivele urmărite.

Sectorul specific al liberei prestări a serviciilor constituit de contractele de achiziții publice a cunoscut, la rândul său, evoluții jurisprudențiale. În linia celebrelor cauze Viking Line (Hotărârea din 11 decembrie 2007, C-438/05) și Laval un Partneri (Hotărârea din 18 decembrie 2007, C-341/05), cauza *Comisia/Germania* (Hotărârea din 15 iulie 2010, C-271/08) pune problema modului în care trebuie conciliat dreptul de negociere colectivă cu principiul liberei stabiliri și cu cel al liberei prestări a serviciilor, în materie de contracte de achiziții publice. În această cauză, acțiunea formulată de Comisie avea ca obiect constatarea neîndeplinirii de către Republica Federală Germania a obligațiilor care rezultă din Directiva 92/50/CEE¹⁷ și din Directiva 2004/18/CE¹⁸, în cadrul atribuirii unor contracte de servicii de pensii ocupaționale care puneau în aplicare o convenție colectivă negociată între parteneri sociali. Comisia aprecia că, prin atribuirea directă, fără a recurge la o cerere de ofertă la nivelul Uniunii Europene, a unor asemenea contracte unor organisme și unor întreprinderi menționate la articolul 6 din Convenția colectivă referitoare la transformarea unei părți a salariului lucrătorilor din cadrul autorităților publice locale în contribuții la un fond de pensii, statul membru nu și-a îndeplinit obligațiile care îi reveneau în temeiul directivelor menționate, precum și al principiilor libertății de stabilire și liberei prestări a serviciilor. Republica Federală Germania arăta că atribuirile de contracte în litigiu avuseseră loc în contextul particular al punerii în aplicare a unei convenții colective de muncă.

În această hotărâre, a statuat Curtea de Justiție, caracterul fundamental al dreptului de negociere colectivă și obiectivul cu caracter social al unei convenții colective referitoare la transformarea unei părți a salariului lucrătorilor din cadrul autorităților publice locale în contribuții la un fond de pensii nu pot, ca atare, avea drept consecință exonerarea automată a autorităților locale angajatoare de obligația de a respecta cerințele ce decurg din Directivele 92/50 și 2004/18 privind contractele de achiziții publice, care fac aplicarea, în domeniul contractelor de achiziții publice, a principiului libertății de stabilire și a principiului liberei prestări a serviciilor. Exercitarea dreptului fundamental de negociere colectivă trebuie, așadar, conciliată cu cerințele ce decurg din libertățile protejate de Tratatul FUE și trebuie să fie conformă cu principiul proporționalității. După ce a examinat, punct cu punct, diversele considerații care pot justifica o derogare a atribuirilor de contracte litigioase de la dispozițiile europene privind atribuirea contractelor de achiziții publice, precum participarea lucrătorilor la alegerea organismului de punere în aplicare a măsurii de transformare salarială, elementele de solidaritate pe care se întemeiază ofertele organismelor și ale întreprinderilor vizate de convenția colectivă în cauză sau chiar experiența și soliditatea financiară a acestora, Curtea a concluzionat că respectarea acestor directive în materie de contracte de achiziții publice nu era, în speță, imposibil de conciliat cu obiectivul social urmărit de convenția colectivă în cauză. În sfârșit, Curtea a stabilit că condițiile de care depinde, potrivit acestor directive, calificarea drept „contracte de achiziții publice” erau întrunite în speță. Pe de o parte, Curtea a relevat că autoritățile locale angajatoare, chiar dacă pun în aplicare, în domeniul pensiilor ocupaționale, o alegere

¹⁷ Directiva 92/50/CEE a Consiliului din 18 iunie 1992 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de servicii (JO L 209, p. 1, Ediție specială, 06/vol. 2, p. 50).

¹⁸ Directiva 2004/18/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii (JO L 134, p. 114, Ediție specială, 06/vol. 8, p. 116).

prestabilită în cadrul unei convenții colective, sunt, cu toate acestea, autorități contractante, în măsura în care au fost reprezentate cu ocazia negocierii convenției colective puse în aplicare în speță. Pe de altă parte, Curtea a considerat că contractele de asigurare de grup presupun un interes economic direct pentru angajatorii care le încheie, astfel încât este vorba despre contracte cu titlu oneros. În consecință, Curtea a concluzionat, în această cauză, că Republica Federală Germania nu și-a îndeplinit obligația de a supune unei cereri de ofertă, în conformitate cu directivele europene privind contractele de achiziții publice, atribuirile contractelor în litigiu efectuate în aplicarea unei convenții colective.

Interpretarea Directivei 2004/18 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii a făcut obiectul unei alte decizii importante a Curții de Justiție, pronunțată la 18 noiembrie 2010 (Hotărârea *Comisia/Irlanda*, C-226/09). În speță, problema provenea din aceea că autoritatea contractantă, deși nu era ținută să precizeze în anunțul de participare ponderea relativă pe care o conferă fiecăruia dintre criteriile de atribuire, a procedat totuși la aceasta, și încă după expirarea termenului acordat întreprinderilor pentru a-și prezenta ofertele. Comisia a formulat o acțiune în neîndeplinirea obligațiilor împotriva statului membru contractant, reproșându-i încălcarea principiului egalității de tratament și a obligației de transparență.

Curtea de Justiție a stabilit, mai întâi, că, deși obligația de a indica ponderea relativă pentru fiecare dintre criteriile de atribuire a unui contract care ține de anexa II A răspunde cerinței de garantare a respectării principiului egalității de tratament și a obligației de transparență care decurge din acesta, nu se poate reține în mod justificat că, în lipsa unei dispoziții specifice pentru contractele din categoria din anexa II B, trebuie mers până la a pretinde autorității contractante care decide, cu toate acestea, să dea asemenea indicații, să o facă în mod obligatoriu înainte de expirarea termenului stabilit pentru prezentarea ofertelor. Potrivit Curții, prin atribuirea unei valori ponderate acestor criterii, autoritatea contractantă nu a făcut decât să precizeze procedurile potrivit cărora trebuiau să fie evaluate ofertele prezentate. În schimb, Curtea a statuat că modificarea ponderii criteriilor de atribuire a contractului în litigiu, în urma unei prime examinări a ofertelor depuse, constituia o încălcare a principiului egalității de tratament și a obligației de transparență care decurge din acesta. Această modificare este contrară jurisprudenței Curții, potrivit căreia aceste principii fundamentale ale dreptului Uniunii implică obligația autorităților contractante de a respecta aceeași interpretare a criteriilor de atribuire pe tot parcursul procedurii.

În materia liberei circulații a lucrătorilor trebuie evidențiată cauza *Olympique Lyonnais* (Hotărârea din 16 martie 2010, C-325/08), care se referă la compatibilitatea unei reglementări aplicabile în domeniul fotbalului profesionist cu articolul 45 TFUE. Potrivit reglementării respective, un jucător „speranță” poate fi obligat la plata de daune interese în cazul în care nu semnează, la sfârșitul perioadei sale de formare, un contract de jucător profesionist cu clubul care l-a format, ci cu un club din alt stat membru. În cuprinsul hotărârii pronunțate, Curtea a verificat mai întâi că reglementarea în litigiu ținea într-adevăr de domeniul de aplicare al articolului 45 TFUE. Era vizată, în speță, Carta fotbalului profesionist a Federației franceze de fotbal. Potrivit Curții, acest text prezintă caracterul unei convenții colective care urmărește reglementarea muncii salariate și, în această calitate, ține de dreptul Uniunii. În continuare, Curtea a constatat că regimul examinat poate descuraja un jucător „speranță” să își exercite dreptul la liberă circulație. În consecință, un asemenea regim constituie o restricție privind libera circulație a lucrătorilor. Totuși, astfel cum Curtea s-a pronunțat deja în cauza *Bosman*¹⁹, având în vedere importanța socială considerabilă pe care activitatea sportivă și, în special, fotbalul o au în cadrul Uniunii, obiectivul de a încuraja

¹⁹ Hotărârea din 15 decembrie 1995, *Bosman* (C-415/93, Rec., p. I-4921).

recrutarea și formarea tinerilor jucători trebuie recunoscut ca fiind legitim. Prin urmare, Curtea a concluzionat că articolul 45 TFUE nu se opune unui sistem care, în scopul realizării unui astfel de obiectiv, garantează despăgubirea clubului formator în cazul în care un tânăr jucător semnează, la încheierea perioadei sale de formare, un contract de jucător profesionist cu un club din alt stat membru, cu condiția ca acest sistem să fie apt să garanteze realizarea obiectivului menționat și să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea acestui obiectiv. În schimb, nu este necesar, pentru garantarea realizării obiectivului menționat, un sistem precum cel din cauză, în măsura în care cuantumul daunelor interese pe care jucătorul „speranță” poate fi obligat să le plătească nu are legătură cu costurile reale de formare.

Tot în domeniul lucrătorilor, Curtea a pronunțat în aceeași zi două hotărâri (Hotărârile din 23 februarie 2010, *Ibrahim*, C-310/08, și *Teixeira*, C-480/08) privind interpretarea articolului 12 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 în materia liberei circulații a lucrătorilor²⁰ și, mai precis, în ceea ce privește relația sa cu Directiva 2004/38/CE privind dreptul la liberă circulație pentru cetățenii Uniunii²¹. În aceste două cauze, reclamantelor li s-a refuzat, de către autoritățile naționale, acordarea unui ajutor pentru locuință pentru ele și copiii lor, pentru motivul că nu beneficiau de un drept de ședere în Regatul Unit prin aplicarea dreptului Uniunii. Astfel, una dintre reclamante era separată de soțul său, care, după ce a lucrat în Regatul Unit, a părăsit în cele din urmă țara, iar cealaltă, de asemenea separată de soțul său, pierduse ea însăși calitatea de lucrător. Totuși, întrucât copiii lor urmau studii în Regatul Unit, reclamantele au invocat articolul 12 din regulamentul citat anterior, astfel cum a fost interpretat de Curte în Hotărârea *Baumbast* și R²². Confirmând propria jurisprudență, Curtea a amintit că articolul 12 din regulamentul menționat permite recunoașterea în favoarea copilului unui lucrător migrant, în legătură cu dreptul său de acces la instrucție, a unui drept de ședere autonom și, în acest scop, impune doar ca respectivul copil să fi locuit cu cel puțin unul dintre părinți într-un stat membru pe perioada în care cel puțin unul dintre părinți locuia în acest stat în calitate de lucrător. Faptul că părinții copilului în cauză au divorțat între timp, precum și că numai unul dintre părinți este cetățean al Uniunii și că acest părinte nu mai este lucrător migrant în statul membru gazdă nu are niciun efect în această privință. Astfel, potrivit Curții, aplicarea articolului 12 din regulamentul trebuie să fie realizată în mod autonom față de dispozițiile dreptului Uniunii care reglementează în mod expres condițiile de exercitare a dreptului de ședere în alt stat membru, autonomie care nu a fost repusă în discuție prin intrarea în vigoare a noii directive privind libera circulație a cetățenilor europeni. Deducând consecințele acestei autonomii, Curtea a constatat apoi că dreptul de ședere de care beneficiază părintele care asigură în fapt îngrijirea copilului unui lucrător migrant care își urmează studiile nu este supus condiției ca acest părinte să dispună de suficiente resurse astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă. În sfârșit, în cea de a doua cauză (cauza *Teixeira*, citată anterior), Curtea a precizat de asemenea că, deși, ca regulă generală, dreptul de ședere de care beneficiază părintele care asigură în fapt îngrijirea copilului unui lucrător migrant, în cazul în care acest copil urmează studii în statul membru gazdă, încetează atunci când copilul a împlinit vârsta majoratului, totuși situația poate fi diferită în cazul în care copilul are nevoie în continuare de prezența și de îngrijirea acestui părinte pentru a-și putea continua și finaliza studiile. Revine în acest caz instanței naționale obligația să aprecieze dacă aceasta este într-adevăr situația.

²⁰ Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 11).

²¹ A se vedea nota de subsol 10.

²² Hotărârea Curții din 17 septembrie 2002, *Baumbast* și R (C-413/99, Rec., p. I-7091).

Apropierea legislațiilor

Neputând întocmi un inventar complet al contribuțiilor jurisprudențiale în acest sector, în care domină cea mai mare diversitate, în conformitate cu diversificarea fără încetare crescândă a intervenției legiuitorului Uniunii, am ales să punem accentul pe două sectoare, practicile comerciale în general, cu o atenție particulară îndreptată spre protecția consumatorilor, și telecomunicațiile, semnalând totodată, având în vedere interesul lor evident, câteva alte decizii.

În materie de practici comerciale neloiale ale întreprinderilor față de consumatori, Directiva 2005/29/CE²³ a fost interpretată în două rânduri în acest an. Această directivă procedează la o armonizare completă a regulilor referitoare la practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor față de consumatori și stabilește, în anexa I, o listă exhaustivă de 31 de practici comerciale care, în conformitate cu articolul 5 alineatul (5) din această directivă, sunt considerate neloiale în orice situație. Astfel cum se precizează în mod expres în considerentul (17) al directivei, numai aceste practici comerciale pot fi considerate neloiale fără a face obiectul unei evaluări de la caz la caz, în conformitate cu dispozițiile articolelor 5-9 din această directivă.

Într-o primă cauză, *Mediaprint Zeitungs- und Zeitschriftenverlag* (Hotărârea din 9 noiembrie 2010, C-540/08), Curtea a statuat, în consecință, că directiva menționată trebuie interpretată în sensul că se opune unei dispoziții naționale care prevede o interdicție generală a vânzărilor cu premii și care nu urmărește numai să protejeze consumatorii, ci vizează de asemenea alte obiective. Practici care constau în a oferi consumatorilor premii asociate cu cumpărarea de produse sau de servicii nu figurează în anexa I la directivă și, prin urmare, nu pot fi interzise în orice împrejurări, ci numai în urma unei analize specifice care să permită stabilirea caracterului neloial al acestora. Astfel, posibilitatea de a participa la un joc promoțional dotat cu un premiu, legat de cumpărarea unui ziar, nu constituie o practică comercială neloială în sensul articolului 5 alineatul (2) din directiva menționată pentru simplul motiv că această posibilitate de a participa la un joc reprezintă, cel puțin pentru o parte a consumatorilor vizați, motivul decisiv care i-a determinat să cumpere acest ziar.

Într-o a doua cauză, *Plus Warenhandelsgesellschaft* (Hotărârea din 14 ianuarie 2010, C-304/08), Curtea a statuat că aceeași directivă se opune și unei reglementări naționale care prevede o interdicție de principiu a practicilor comerciale care condiționează participarea consumatorilor la un concurs sau la un joc promoțional de achiziționarea unui bun sau a unui serviciu, fără a ține seama de împrejurările specifice ale speței. Curtea relevă mai întâi că reprezintă acte comerciale campaniile promoționale care condiționează participarea gratuită a consumatorului la o loterie de cumpărarea unei anumite cantități de bunuri sau de servicii care se înscriu în mod clar în cadrul strategiei comerciale a unui operator și care urmăresc în mod direct promovarea vânzărilor acestuia. Prin urmare, acestea constituie într-adevăr practici comerciale în sensul acestei directive și, în consecință, intră în domeniul de aplicare al acesteia. Curtea amintește în continuare că aceeași directivă, care operează o armonizare completă a normelor, prevede expres că statele membre nu pot să adopte măsuri mai restrictive decât cele definite de directivă, nici chiar pentru a asigura un nivel mai ridicat de protecție a consumatorilor. Întrucât practica în discuție în această cauză nu era nici ea vizată în anexa I, Curtea constată că ea nu poate fi interzisă fără a fi necesar să se stabilească, în raport cu situația de fapt din fiecare speță, dacă aceasta prezintă un caracter „neloial”

²³ Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului (JO L 149, p. 22, Ediție specială, 15/vol. 14, p. 260).

în lumina criteriilor enunțate de directiva menționată. Printre aceste criterii figurează în special aspectul dacă practica denaturează sau poate denatura semnificativ comportamentul economic al consumatorului mediu cu privire la un produs.

În acest an, Curții i s-a solicitat de asemenea, în două rânduri, să interpreteze Directiva 93/13/CEE²⁴ privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii.

Într-o primă cauză, *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid* (Hotărârea din 3 iunie 2010, C-484/08), Curtea a amintit că sistemul de protecție pus în aplicare de directivă se întemeiază pe ideea că, în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informare, consumatorul se află într-o situație de inferioritate față de vânzător sau furnizor, situație care îl determină să adere la condițiile redactate în prealabil de vânzător sau furnizor, fără a putea exercita o influență asupra conținutului acestora. Această directivă nu a realizat decât o armonizare parțială și minimală a legislațiilor interne referitoare la clauzele abuzive, recunoscând totodată statelor membre posibilitatea de a asigura consumatorilor un nivel mai ridicat de protecție decât cel pe care directiva îl prevede. Astfel, Curtea subliniază că statele membre pot menține sau adopta, în ansamblul domeniului reglementat de directiva menționată, dispoziții mai stricte decât cele prevăzute de directiva însăși, cu condiția ca acestea să urmărească a asigura consumatorului un nivel maxim de protecție. În consecință, Curtea a concluzionat că această directivă nu se opune unei reglementări naționale care autorizează un control jurisdicțional al caracterului abuziv al clauzelor contractuale privind definirea obiectului principal al contractului sau caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, chiar dacă aceste clauze sunt redactate în mod clar și inteligibil.

În cea de a doua cauză, *VB Pénzügyi Lízing* (Hotărârea din 9 noiembrie 2010, C-137/08), Curtea a avut ocazia să aprofundeze Hotărârea Pannon GSM (Hotărârea din 4 iunie 2009, C-243/08) (a se vedea Raportul anual 2009). Curtea a amintit că articolul 267 TFUE trebuie interpretat în sensul că sunt de competența Curții interpretarea noțiunii „clauză abuzivă”, menționată la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 și în anexa la aceasta, precum și stabilirea criteriilor pe care instanța națională poate sau trebuie să le aplice la examinarea unei clauze contractuale în raport cu dispozițiile acestei directive, avându-se în vedere că revine instanței menționate să se pronunțe, ținând cont de aceste criterii, asupra calificării concrete a unei clauze contractuale specifice în funcție de împrejurările proprii fiecărei spețe. Caracterul abuziv al unei clauze contractuale trebuie apreciat luându-se în considerare natura bunurilor sau serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului, dintre care faptul că o clauză dintr-un contract încheiat între un consumator și un vânzător sau un furnizor, care conferă competență exclusivă instanței în raza căreia se află sediul social al vânzătorului sau al furnizorului a fost inserată fără să fi făcut obiectul unei negocieri individuale. Curtea a statuat de asemenea că instanța națională trebuie să dispună din oficiu măsuri de cercetare judecătorească pentru a stabili dacă o clauză prin care se atribuie competență jurisdicțională teritorială exclusivă, ce figurează în contractul care face obiectul unui litigiu cu care este sesizată și care a fost încheiat între un vânzător sau un furnizor și un consumator, intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13 și, în caz afirmativ, trebuie să aprecieze din oficiu eventualul caracter abuziv al unei astfel de clauze. Astfel, pentru a garanta eficacitatea protecției consumatorilor urmărită de legiuitorul Uniunii într-o situație caracterizată prin inegalitate între consumator și vânzător sau furnizor, care nu poate fi compensată decât printr-o intervenție pozitivă, exterioară părților la contract, instanța națională trebuie, în toate cazurile și indiferent

²⁴ Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273).

de normele de drept intern, să determine dacă clauza în litigiu a făcut sau nu a făcut obiectul unei negocieri individuale între un vânzător sau un furnizor și un consumator.

În ceea ce privește, de această dată, protecția consumatorilor în cazul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale, Curtea a statuat în cauza *E. Friz* (Hotărârea din 15 aprilie 2010, C-215/08) că Directiva 85/577/CEE²⁵ se aplică unui contract încheiat între un comerciant și un consumator în cadrul unei operațiuni efectuate cu ocazia unei vizite nesolicitate la domiciliul acestuia din urmă, ce are ca obiect aderarea acestuia la un fond imobiliar închis constituit sub forma unei societăți de persoane, în cazul în care scopul prioritar al unei astfel de aderări nu este de a deveni membru al societății în cauză, ci de a realiza un plasament de capital. Curtea a precizat că articolul 5 alineatul (2) din Directiva 85/577 nu se opune, în consecință, unei norme naționale potrivit căreia, în cazul revocării actului de aderare la un astfel de fond imobiliar închis constituit sub forma unei societăți de persoane, aderare efectuată în urma unei operațiuni realizate cu ocazia unei vizite nesolicitate a unui comerciant la domiciliul consumatorului, acesta din urmă are un drept de creanță împotriva acestei societăți asupra soldului lichidării, calculat în funcție de valoarea participării sale la data retragerii sale din acest fond, și poate, în acest mod, obține eventual restituirea unei sume inferioare aportului său sau poate fi obligat să participe la pierderile fondului respectiv. Astfel, chiar dacă este neîndoielnic faptul că directiva menționată are ca scop protecția consumatorilor, aceasta nu înseamnă că protecția acordată este absolută. Atât din economia generală, cât și din modul de redactare a mai multe dispoziții din această directivă rezultă că protecția menționată are anumite limite. În ceea ce privește, mai precis, consecințele exercitării dreptului de renunțare, notificarea revocării are ca efect, atât pentru consumator, cât și pentru comerciant, restabilirea situației inițiale. Nu este însă mai puțin adevărat că nicio dispoziție a directivei nu exclude posibilitatea ca, în anumite situații specifice, consumatorul să aibă unele obligații față de comerciant și să fie nevoit, în aceste cazuri, să suporte anumite consecințe ca urmare a exercitării dreptului său de reziliere.

Cu privire la o problematică asemănătoare, Curtea a statuat în cauza *Heinrich Heine* (Hotărârea din 15 aprilie 2010, C-511/08), privind protecția consumatorilor în materia contractelor la distanță, că articolul 6 alineatul (1) primul paragraf a doua teză și alineatul (2) din Directiva 97/7/CE²⁶ trebuie să fie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale care permite furnizorului, într-un contract încheiat la distanță, să impute consumatorului costurile de expediere a mărfurilor, în cazul în care acesta din urmă își exercită dreptul de retractare. Dispozițiile acestei directive referitoare la consecințele juridice ale retractării au în mod clar obiectivul de a nu descuraja consumatorul să își exercite dreptul de retractare. Ar fi, așadar, contrar acestui obiectiv ca aceste dispoziții să fie interpretate în sensul că ar autoriza statele membre să permită punerea în sarcina acestui consumator a costurilor de expediere în caz de retractare. Pe de altă parte, faptul de a imputa consumatorului, în plus față de costurile directe ale returnării bunurilor, costurile de expediere ar fi de natură să pună în discuție repartizarea echilibrată a riscurilor între părțile la contractele încheiate la distanță, prin faptul că ar determina ca totalitatea obligațiilor legate de transportul bunurilor să fie suportate de consumator.

Cu titlu de practici comerciale, vom semnală, în sfârșit, cauza *Lidl* (Hotărârea din 18 noiembrie 2010, C-159/09), născută dintr-o campanie publicitară lansată de un supermagazin. Acesta a publicat într-un ziar local o reclamă care compara bonuri de casă ce enumerau produse, în cea mai mare parte de natură alimentară, cumpărate, respectiv, în două lanțuri de supermagazine și evidențiind

²⁵ Directiva 85/577/CEE a Consiliului din 20 decembrie 1985 privind protecția consumatorilor în cazul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale (JO L 372, p. 31, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 188).

²⁶ Directiva 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 1997 privind protecția consumatorilor cu privire la contractele la distanță (JO L 144, p. 19, Ediție specială, 15/vol. 4, p. 160).

un cost total diferit, procedeu contestat de concurentul vizat. Curtea a arătat mai întâi că directiva privind publicitatea înșelătoare și publicitatea comparativă²⁷ trebuie interpretată în sensul că simpla împrejurare că produsele alimentare diferă în ceea ce privește caracterul comestibil al acestora și satisfacția resimțită de consumator, în funcție de condițiile și de locul de fabricare, de ingredientele și de identitatea fabricantului, nu este de natură să excludă posibilitatea ca analiza contrastivă a unor asemenea produse să îndeplinească cerința prevăzută de dispoziția menționată și potrivit căreia acestea trebuie să răspundă aceluiași nevoi sau să fie destinate aceluiași scopuri, așadar, să prezinte un grad de interschimbabilitate suficient²⁸. Astfel, a decide că, în afara cazului în care sunt identice, două produse alimentare nu pot fi considerate comparabile ar însemna să se excludă orice posibilitate efectivă de publicitate comparativă în ceea ce privește o categorie deosebit de importantă de bunuri de consum. Curtea a adăugat că o publicitate care privește o comparație a prețurilor unei selecții de produse alimentare comercializate de două lanțuri de magazine concurente poate să prezinte caracter înșelător²⁹, în special dacă se constată, având în vedere toate împrejurările relevante ale speței și mai ales informațiile sau omisiunile care însoțesc această publicitate, că decizia de cumpărare ce aparține unui număr semnificativ de consumatori cărora li se adresează poate fi luată cu convingerea eronată că selecția de produse realizată de persoana care publică reclama este reprezentativă pentru nivelul general al prețurilor acestora din urmă în raport cu cel practicat de concurentul său și că, prin urmare, respectivii consumatori vor realiza economii de valoarea celor invocate în reclamă dacă își efectuează regulat achizițiile de bunuri de consum curent mai degrabă de la persoana care publică reclama decât de la respectivul concurent sau chiar cu convingerea eronată că toate produsele persoanei care publică reclama sunt mai ieftine decât cele ale concurentului său. Ea poate de asemenea să prezinte caracter înșelător dacă se constată că, în vederea realizării unei comparații numai din perspectiva prețului, au fost selectate produse alimentare care prezintă totuși diferențe de natură să influențeze în mod sensibil alegerea consumatorului mediu, fără ca aceste diferențe să reiasă din publicitatea avută în vedere. În sfârșit Curtea a statuat că condiția caracterului verificabil³⁰ impune, în ceea ce privește o publicitate care compară prețurile bunurilor care compun două loturi de produse, ca bunurile să poată fi identificate în mod precis pe baza informațiilor conținute în mesajul publicitar, permițând astfel destinatarului să se asigure că a fost informat în mod corect din perspectiva cumpărăturilor de consum curent pe care este îndemnat să le efectueze.

Jurisprudența referitoare la sectorul telecomunicațiilor a fost deosebit de bogată în acest an. Mai întâi, cauza *Polska Telefonia Cyfrowa* (Hotărârea din 1 iulie 2010, C-99/09) a permis Curții să interpreteze articolul 30 alineatul (2) din Directiva 2002/22/CE privind serviciul universal³¹, care vizează costurile transferabilității numărului de telefon mobil care permite unui abonat telefonic să își păstreze numărul de apel în cazul schimbării operatorului. Potrivit Curții, articolul menționat

²⁷ Directiva 84/450/CEE a Consiliului din 10 septembrie 1984 de apropiere a actelor cu putere de lege și a actelor administrative din statele membre cu privire la publicitatea înșelătoare (JO L 250, p. 17, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 153), astfel cum a fost modificată prin Directiva 97/55/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 octombrie 1997, cu scopul de a include publicitatea comparativă (JO L 290, p. 18, Ediție specială, 15/vol. 4, p. 196).

²⁸ Articolul 3a alineatul (1) litera (b) din Directiva 84/450 privind publicitatea înșelătoare și publicitatea comparativă, astfel cum a fost modificată prin Directiva 97/55.

²⁹ Articolul 3a alineatul (1) litera (a) din Directiva 84/450 privind publicitatea înșelătoare și publicitatea comparativă, astfel cum a fost modificată prin Directiva 97/55.

³⁰ Articolul 3a alineatul (1) litera (c) din Directiva 84/450 privind publicitatea înșelătoare și publicitatea comparativă, astfel cum a fost modificată prin Directiva 97/55.

³¹ Directiva 2002/22/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 martie 2002 privind serviciul universal și drepturile utilizatorilor cu privire la rețelele și serviciile electronice de comunicații (Directiva privind serviciul universal) (JO L 108, p. 1, Ediție specială, 13/vol. 35, p. 213).

trebuie interpretat în sensul că autoritatea națională de reglementare trebuie să țină seama de costurile suportate de operatorii rețelelor de telefonie mobilă pentru punerea în aplicare a serviciului de transferabilitate a numerelor atunci când evaluează efectul descurajator al taxei plătibile de către consumatori în ceea ce privește utilizarea respectivului serviciu. Cu toate acestea, autoritatea își păstrează dreptul de a stabili valoarea maximă a taxei exigibile de către operatori la un nivel inferior costurilor suportate de aceștia, în cazul în care o taxă calculată exclusiv pe baza costurilor în cauză ar putea descuraja utilizatorii să recurgă la facilitatea de transferabilitate.

Tot în materie de telecomunicații, vom reține cauza *Alassini și alții* (Hotărârea din 18 martie 2010, C-317/08, C-318/08, C-319/08 și C-320/08), în care Curtea a răspuns la o întrebare preliminară referitoare la interpretarea principiului protecției jurisdicționale efective în raport cu o reglementare națională care prevede o încercare obligatorie de conciliere extrajudiciară drept o condiție de admisibilitate a acțiunilor în justiție în anumite litigii între furnizorii și utilizatorii finali care intră în domeniul de aplicare al Directivei privind serviciul universal³². Potrivit Curții, articolul 34 alineatul (1) din această directivă stabilește drept obiectiv pentru statele membre instituirea unor proceduri extrajudiciare pentru soluționarea litigiilor care implică consumatori și referitoare la aspecte prevăzute în directiva menționată. O reglementare națională care a instituit o procedură de conciliere extrajudiciară și care a făcut obligatorie recurgerea la aceasta din urmă anterior sesizării unui organ jurisdicțional nu este de natură să compromită obiectivul de interes general vizat de directiva menționată și urmărește chiar consolidarea efectului util al acesteia, datorită soluționării mai rapide și mai puțin costisitoare a litigiilor, precum și a reducerii sarcinilor de lucru ale instanțelor obținute prin reglementarea respectivă. Curtea afirmă, așadar, că etapa suplimentară pentru accesul la instanță pe care o constituie o procedură prealabilă de conciliere, obligatorie potrivit reglementării în cauză, nu este contrară principiilor echivalenței, efectivității și protecției jurisdicționale efective în măsura în care nu conduce la o decizie obligatorie în privința părților, nu determină o întârziere în desfășurarea procedurii judiciare și nici cheltuieli prea ridicate pentru consumatori, iar calea electronică nu constituie unicul mijloc de acces la procedura menționată și sunt posibile măsuri provizorii în cazurile excepționale de urgență.

În continuare, în cauza *Vodafone și alții* (Hotărârea din 8 iunie 2010, C-58/08), Curtea a trebuit să se pronunțe asupra validității Regulamentului (CE) nr. 717/2007 privind roamingul în rețelele publice de telefonie mobilă³³, în cadrul unui litigiu opunând mai mulți operatori de rețele publice de telefonie mobilă autorităților naționale în ceea ce privește validitatea dispozițiilor naționale de punere în aplicare a acestui regulament. Sesizată cu trei întrebări preliminare, Curtea a amintit mai întâi că regulamentul, adoptat pe baza articolului 95 CE, introduce o abordare comună pentru ca utilizatorii rețelelor mobile terestre să nu plătească tarife excesiv de mari pentru serviciile de roaming comunitar și pentru ca operatorii diferitelor state membre să poată opera într-un cadru de reglementare unic și coerent, bazat pe criterii obiective, contribuind astfel la funcționarea armonioasă a pieței interne pentru a se obține un nivel ridicat de protecție a consumatorilor și pentru a se păstra concurența între operatori. Într-o a doua fază, întrebată cu privire la respectarea principiilor proporționalității și subsidiarității pentru motivul că regulamentul stabilește nu numai plafoane pentru tarifele de gros medii pe minut, ci și pentru tarifele cu amănuntul și prevede obligații de informare în favoarea clienților serviciilor de roaming, Curtea a statuat că, ținând cont de larga putere de apreciere de care dispune în domeniul în cauză, legiuitorul comunitar putea să considere în mod legitim, având în vedere unele criterii stabilite în mod obiectiv și un studiu

³² A se vedea nota de subsol precedentă.

³³ Regulamentul (CE) nr. 717/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 iunie 2007 privind roamingul în rețelele publice de telefonie mobilă în interiorul Comunității și de modificare a Directivei 2002/21/CE (JO L 171, p. 32).

economic exhaustiv, că o reglementare numai a piețelor de gros nu ar ajunge la același rezultat ca o reglementare care acoperă în același timp piețele de gros și piețele cu amănuntul, ceea ce o făcea pe aceasta din urmă necesară, și că obligația de informare consolidează efectul util al stabilirii de plafoane tarifare. În prelungirea acestei aprecieri, Curtea a considerat că nu există o încălcare a principiului subsidiarității ținând cont de interdependența dintre tarifele de gros și tarifele cu amănuntul și de efectele abordării comune instituite prin regulamentul amintit, al cărui obiectiv urmărit poate fi mai bine realizat la nivel comunitar.

În sfârșit, în cauza *Comisia/Belgia* (Hotărârea din 6 octombrie 2010, C-222/08), în contextul unei proceduri de constatare a neîndeplinirii obligațiilor inițiate de Comisie și privind transpunerea parțială de către Regatul Belgiei a articolului 12 alineatul (1) și a articolului 13 alineatul (1), precum și a părții A din anexa IV la Directiva privind serviciul universal³⁴, Curtea a constatat, într-o primă fază, că, întrucât directiva menționată stabilește doar regulile de calcul al costului net al furnizării serviciului universal în cazul în care autoritățile naționale au considerat că aceasta poate reprezenta o îndatorire nejustificată, statul membru în cauză nu și-a încălcat obligațiile prin faptul că a stabilit el însuși condițiile care permit să se stabilească dacă îndatorirea menționată era sau nu era nejustificată. Într-o a doua fază, Curtea a precizat că, legând mecanismele de acoperire a costurilor nete pe care le poate implica, pentru o întreprindere, furnizarea serviciului universal de existența unei îndatoriri excesive în sarcina respectivei întreprinderi, legiuitorul comunitar a voit să excludă posibilitatea ca orice cost net de furnizare a serviciului universal să dea în mod automat dreptul la o compensație, apreciind că costul net al serviciului menționat nu reprezintă în mod necesar o îndatorire excesivă pentru toate întreprinderile în cauză. În aceste condiții, îndatorirea nejustificată, a cărei existență trebuia constatată de autoritatea națională de reglementare înainte de orice compensație, nu putea fi decât îndatorirea care, pentru fiecare întreprindere în cauză, prezenta un caracter excesiv din punctul de vedere al capacității sale de a o suporta, ținând seama de caracteristicile proprii acesteia (echipamente, situația economică și financiară, cota de piață etc.). Pe de altă parte, Curtea a constatat că statul membru în cauză, ținut de aceeași directivă să instituie mecanismele necesare compensării întreprinderilor care suportă o îndatorire nejustificată, nu își îndeplinea obligațiile în cazul în care constata, în general și pe baza calculului costurilor nete ale furnizorului serviciului universal (în trecut singurul furnizor al acestui serviciu), că toate întreprinderile care trebuiau să asigure pe viitor furnizarea respectivului serviciu erau supuse în mod efectiv unei îndatoriri nejustificate ca urmare a acestei furnizări, fără să fi efectuat o examinare specifică atât a costului net pe care îl reprezintă furnizarea serviciului universal pentru fiecare operator în cauză, cât și a tuturor caracteristicilor proprii acestuia din urmă. În sfârșit, Curtea a amintit că nu își îndeplinea obligațiile care îi revin în temeiul directivei menționate nici statul membru care omitea să ia în considerare, în calculul costului net al furnizării serviciului universal în componenta sa socială, avantajele comerciale obținute de întreprinderile cărora le revenea obligația acestei furnizări, inclusiv avantajele intangibile.

Deși se observă astfel constituirea unui *corpus* jurisprudențial omogen în două sectoare deosebit de sensibile, jurisprudența în domeniul apropierei legislațiilor este departe de a se limita la acest cadru. Câteva cauze stau mărturie despre aceasta.

Cauza *Monsanto Technology* (Hotărârea din 6 iulie 2010, C-428/08) a ridicat, pentru prima dată, problema întinderii unui brevet european privind o secvență ADN. Titulară din 1996 a unui brevet european referitor la o secvență ADN care, introdusă în ADN-ul unei plante de soia, face această plantă rezistentă la un anumit erbicid, societatea Monsanto a vrut să se opună unor importuri într-un stat membru de făină de soia produsă în Argentina plecând de la o astfel de soia

³⁴ A se vedea nota de subsol 31.

modificată genetic, invenția societății Monsanto nefiind protejată printr-un brevet în Argentina. Instanța națională sesizată a întrebat Curtea de Justiție cu privire la aspectul dacă simpla prezență a secvenței ADN protejate printr-un brevet european era suficientă pentru a constitui o încălcare a brevetului deținut de Monsanto, prin comercializarea făinii în Uniunea Europeană. Potrivit Curții, Directiva 98/44/CE³⁵ subordonează protecția conferită de un brevet european condiției ca informația genetică conținută în produsul brevetat sau care constituie acest produs să își îndeplinească în prezent funcția în aceeași materie. În această privință, Curtea relevă că funcția invenției Monsanto este îndeplinită atunci când informația genetică protejează planta de soia în care este încorporată împotriva acțiunii erbicidului. Or, această funcție a secvenței ADN protejate nu mai poate fi exercitată atunci când aceasta se regăsește în stare de reziduu în făina de soia, care este o materie inanimată, obținută prin mai multe operațiuni de tratare a plantei de soia. În consecință, protecția în temeiul brevetului european este exclusă în cazul în care informația genetică a încetat să își îndeplinească funcția proprie în planta inițială din care provine. În plus, o asemenea protecție nu poate fi acordată pentru motivul că informația genetică conținută în făina de soia putea eventual să își îndeplinească din nou funcția proprie într-o altă plantă. Astfel, în acest scop, ar fi necesar ca secvența ADN să fie efectiv introdusă în cealaltă plantă pentru ca o protecție în temeiul brevetului european să poată lua naștere în privința acesteia. În aceste împrejurări, Monsanto nu poate solicita interzicerea, în temeiul Directivei 98/44, a comercializării făinii de soia provenite din Argentina care conține invenția sa biotehnologică în stare de reziduu. În sfârșit, Curtea relevă că directiva menționată se opune unei norme naționale care acordă o protecție absolută unei secvențe ADN brevetate ca atare, indiferent dacă își îndeplinește sau nu își îndeplinește funcția proprie în materialul în care este încorporată. Astfel, dispozițiile aceleiași directive care prevăd criteriul îndeplinirii efective a acestei funcții constituie o armonizare exhaustivă a materiei în Uniunea Europeană.

În cauza *Association of the British Pharmaceutical Industry* (Hotărârea din 22 aprilie 2010, C-62/09), Curții i s-a solicitat să interpreteze Directiva 2001/83/CE³⁶. Deși, în principiu, aceasta interzice, în cazul în care medicamentele sunt promovate unor medici sau farmaciști, ca persoanelor în cauză să li se poată furniza, oferi sau promite avantaje pecuniare sau beneficii în natură, Curtea a statuat că această directivă nu se opune unor programe de stimulente financiare, precum cel în discuție în acțiunea principală, puse în aplicare de autoritățile naționale responsabile în domeniul sănătății publice în vederea reducerii cheltuielilor lor totale în materie și care urmăresc să favorizeze, pentru tratamentul anumitor afecțiuni, prescrierea de către medici a unor medicamente anume desemnate și care conțin o substanță activă diferită de cea a medicamentului care era prescris anterior sau care ar fi putut fi prescris dacă nu exista un astfel de program de stimulare. În general, politica de sănătate definită de un stat membru și cheltuielile publice pe care statul membru le alocă acesteia nu urmăresc niciun scop lucrativ și nici unul comercial. Un program de stimulente financiare care face parte dintr-o astfel de politică nu poate, așadar, să fie considerat ca înscriindu-se în cadrul promovării comerciale de medicamente. Curtea amintește, cu toate acestea, că autoritățile publice sunt ținute să pună la dispoziția specialiștilor din industria farmaceutică informații care să demonstreze că sistemul în cauză respectă criteriile obiective și că nu se face nicio discriminare între medicamentele naționale și cele care provin din alte state membre. Pe de altă parte, aceste autorități trebuie să facă public un astfel de program și să pună la dispoziția acestor

³⁵ Directiva 98/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 iulie 1998 privind protecția juridică a invențiilor biotehnologice (JO L 213, p. 13, Ediție specială, 13/vol. 23, p. 268).

³⁶ Directiva 2001/83/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 noiembrie 2001 de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman (JO L 311, p. 67, Ediție specială, 13/vol. 33, p. 3), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2004/27/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 (JO L 136, p. 34, Ediție specială, 13/vol. 44, p. 116).

specialiști evaluările care stabilesc echivalența terapeutică dintre substanțele active disponibile aparținând clasei terapeutice care face obiectul programului.

În cauza *Comisia/Germania* (Hotărârea din 9 martie 2010, C-518/07), referitoare la prelucrarea datelor cu caracter personal, Curtea a statuat că garanția de independență a autorităților naționale de supraveghere, prevăzută de Directiva 95/46/CE³⁷, are în vedere să asigure eficiența și fiabilitatea supravegherii respectării dispozițiilor în domeniul protecției persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și trebuie să fie interpretată în lumina acestui obiectiv. Aceasta a fost instituită nu în scopul de a conferi un statut special acestor autorități în sine, precum și reprezentanților acestora, ci pentru a consolida protecția persoanelor și a organismelor care sunt avute în vedere prin deciziile acestora, autoritățile de supraveghere trebuind, așadar, în exercitarea atribuțiilor lor, să acționeze într-un mod obiectiv și imparțial. În consecință, autoritățile de supraveghere competente pentru supravegherea prelucrării datelor cu caracter personal în celelalte sectoare decât cel public trebuie să beneficieze de o independență care să le permită să își exercite atribuțiile fără nicio influență exterioară. Această independență exclude nu numai orice influență exercitată de organismele supravegheate, ci și orice ingerință și orice altă influență exterioară, indiferent dacă aceasta este directă sau indirectă, care ar putea să pună în discuție îndeplinirea de către autoritățile menționate a sarcinii acestora, care constă în stabilirea unui echilibru just între protecția dreptului la viață privată și libera circulație a datelor cu caracter personal. Simplul risc ca autoritățile de tutelă să poată exercita o influență politică asupra deciziilor autorităților de supraveghere competente este suficient pentru a împiedica exercitarea în mod independent a atribuțiilor acestora. Pe de o parte, ar putea exista situația unei „supuneri anticipate” a acestor autorități în ceea ce privește practica decizională a autorității de tutelă. Pe de altă parte, rolul de gardian al dreptului la viață privată pe care și-l asumă autoritățile de supraveghere menționate impune ca deciziile acestora, și, prin urmare, ele însele, să fie mai presus de orice suspiciune de părtinire. Tutela statului exercitată asupra autorităților naționale de supraveghere nu este, așadar, compatibilă cu cerința de independență.

Pronunțată în materie de drepturi de autor și drepturi conexe, Hotărârea *Padawan* (Hotărârea din 21 octombrie 2010, C-467/08) a adus precizări în ceea ce privește noțiunea, criteriile și limitele compensației echitabile pentru copia privată. Directiva 2001/29/CE privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională³⁸ admite excepția privind copia privată introdusă în dreptul intern de anumite state membre, cu condiția ca titularii dreptului de reproducere să primească compensații echitabile. În această hotărâre, Curtea a precizat, mai întâi, că noțiunea „compensație echitabilă” prevăzută la articolul 5 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2001/29 constituie o noțiune autonomă a dreptului Uniunii, care trebuie interpretată în mod uniform în toate statele membre care au introdus excepția privind copia privată. Curtea a precizat în continuare că „echilibrul just” care trebuie găsit între persoanele vizate presupune calcularea în mod necesar a compensației echitabile pe baza criteriului prejudiciului cauzat autorilor operelor protejate prin introducerea excepției privind copia privată. În plus, instanța a arătat că „redevența pentru copia privată” nu este în mod direct pusă în sarcina utilizatorilor privați de echipamente, de aparate sau de suporturi de reproducere, ci a persoanelor care dispun de echipamentele, de aparatele și de suporturile menționate, în măsura în care aceste persoane sunt mai ușor identificabile și au posibilitatea de a transfera sarcina reală a acestei

³⁷ Articolul 28 alineatul (1) al doilea paragraf din Directiva 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date (JO L 281, p. 31, Ediție specială, 13/vol. 7, p. 10).

³⁸ Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2002 (JO L 167, p. 10, Ediție specială, 13/vol. 35, p. 195).

finanțări asupra utilizatorilor privați. În sfârșit, Curtea a apreciat că este necesară o conexiune între aplicarea redevenței destinate finanțării compensației echitabile cu privire la materialul de reproducere și utilizarea prezumată a acestuia din urmă în scopul reproducerii private. În consecință, aplicarea nediferențiată a redevenței pentru copia privată, în special cu privire la echipamentele, la aparatele, precum și la suporturile de reproducere digitală care nu sunt puse la dispoziția utilizatorilor privați și care sunt destinate în mod evident altor utilizări decât realizarea de copii pentru uz personal, nu este conformă cu Directiva 2001/29. În schimb, din moment ce echipamentele în discuție sunt puse la dispoziția persoanelor fizice pentru uzul personal, nu este nicidecum necesar să se demonstreze că acestea au realizat în mod efectiv copii private cu ajutorul acestor echipamente și au cauzat astfel efectiv un prejudiciu autorului operei protejate. Astfel, se prezumă în mod legitim că aceste persoane fizice beneficiază integral de această punere la dispoziție, altfel spus, se consideră că acestea exploatează toate funcțiile îndeplinite de respectivele echipamente, inclusiv funcția de reproducere.

În cauza *Kyrian* (Hotărârea din 14 ianuarie 2010, C-233/08), cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privea, în primul rând, aspectul dacă, în considerarea articolului 12 alineatul (3) din Directiva 76/308/CEE privind asistența reciprocă în materie de recuperare a creanțelor privind anumite cotizații, drepturi, taxe și alte măsuri³⁹, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2001/44/CE⁴⁰, instanțele din statul membru în care se află sediul autorității solicitate sunt competente să verifice caracterul executoriu al unui titlu care permite recuperarea unei creanțe, emis într-un alt stat membru. Curtea a precizat în această hotărâre că instanțele din statul membru solicitat, în principiu, nu sunt competente să verifice caracterul executoriu al titlului care permite executarea recuperării, excepție făcând controlul conformității titlului cu ordinea publică a statului menționat. În schimb, Curtea a statuat că, în măsura în care notificarea constituie o „măsură de executare” vizată la articolul 12 alineatul (3) din Directiva 76/308, instanța din statul membru solicitat este competentă să verifice dacă aceste măsuri au fost efectuate în mod corespunzător conform actelor cu putere de lege și normelor administrative ale statului membru menționat. În al doilea rând, Curtea de Justiție a trebuit să se pronunțe cu privire la aspectul dacă, pentru a fi legală, notificarea titlului care permite executarea recuperării creanței trebuie adresată debitorului într-o limbă oficială a statului membru în care se află sediul autorității solicitate. Directiva 76/308 nu prevede nimic cu privire la acest aspect. Dar, potrivit Curții, în considerarea finalității acestui text, care este aceea de a garanta îndeplinirea efectivă a notificărilor tuturor actelor și deciziilor, trebuie considerat că destinatarul unui titlu executoriu care permite recuperarea trebuie, pentru a i se da posibilitatea să își valorifice drepturile, să primească notificarea acestui titlu într-o limbă oficială a statului membru solicitat. În plus, Curtea a apreciat că, pentru a garanta respectarea acestui drept, revine instanței naționale obligația de a aplica dreptul său național, asigurând în același timp deplina eficacitate a dreptului Uniunii.

Concurență

Atât materia ajutoarelor de stat, cât și cea a normelor de concurență aplicabile întreprinderilor au cunoscut interesante evoluții jurisprudențiale.

În ceea ce privește ajutoarele de stat, în cauza *Comisia/Deutsche Post* (Hotărârea din 2 septembrie 2010, C-399/08 P), Curtea s-a aplecat asupra metodei utilizate de Comisie pentru a concluziona în sensul existenței unui avantaj care constituie ajutor de stat în beneficiul unei întreprinderi private care este însărcinată să presteze un serviciu de interes economic general (denumit în continuare

³⁹ Directiva 76/308/CEE a Consiliului din 15 martie 1976 (JO L 73, p. 18, Ediție specială, 02/vol. 1, p. 35).

⁴⁰ Directiva 2001/44/CE a Consiliului din 15 iunie 2001 (JO L 175, p. 17, Ediție specială, 02/vol. 14, p. 148).

„SIEG”). Deși Comisia apreciasse că resursele publice percepute de întreprinderea în cauză în compensarea prestării unui SIEG erau de o valoare superioară costurilor suplimentare generate de acest serviciu și că această supracompensare constituia un ajutor de stat incompatibil cu piața comună, Tribunalul a anulat această decizie, pentru motivul că Comisia nu demonstrase suficient existența unui avantaj în sensul articolului 87 alineatul (1) CE și că nu putea prezuma existența unui avantaj conferit întreprinderii prin fonduri publice fără a verifica în prealabil dacă acestea depășeau într-adevăr ansamblul costurilor suplimentare legate de îndeplinirea unui serviciu de interes economic general suportate de această întreprindere. Curtea a confirmat analiza Tribunalului, respingând motivul Comisiei întemeiat pe încălcarea articolului 87 alineatul (1) CE și a articolului 86 alineatul (2) CE. Amintind în prealabil că, pentru a nu fi considerată ajutor de stat, o compensare financiară acordată unei întreprinderi însărcinate să presteze un SIEG trebuie să îndeplinească condiții precise, referitoare în special la împrejurarea că această compensare nu poate depăși ceea ce este necesar pentru a acoperi în totalitate sau parțial costurile generate de executarea obligațiilor de serviciu public, ținând cont de veniturile aferente precum și de un beneficiu rezonabil pentru executarea acestor obligații (condiții puse în Hotărârea din 24 iulie 2003, *Altmark Trans și Regierungspräsidium Magdeburg*, C-280/00, Rec., p. I-7747, punctele 74 și 75), Curtea a dedus din aceasta că, în cadrul examinării validității unei finanțări a unui asemenea serviciu în lumina dreptului ajutoarelor de stat, Comisia este obligată să verifice dacă această condiție este îndeplinită. În continuare, Curtea a constatat că Tribunalul a menționat lipsurile în această privință ale metodei utilizate de Comisie și că, prin urmare, a putut concluziona, în mod temeinic, că analiza Comisiei era deficitară, fără a proceda, cu toate acestea, la o răsturnare a sarcinii probei și fără a substitui metoda Comisiei cu propria metodă de analiză. Caracterul restrictiv al condițiilor în care compensarea unui SIEG poate să nu fie considerată ajutor de stat nu scutește, așadar, Comisia de o demonstrație riguroasă atunci când apreciază că acestea nu sunt respectate.

În cauza *Comisia/Scott* (Hotărârea din 2 septembrie 2010, C-290/07 P), Curtea a fost sesizată cu un recurs formulat împotriva unei hotărâri a Tribunalului prin care fusese anulată o decizie a Comisiei care declara incompatibil un ajutor de stat acordat de autoritățile franceze unei societăți americane, care rezulta din vânzarea unui teren în condiții care nu reflectau realitatea pieței, și a trebuit să precizeze limitele controlului jurisdicțional operat de Tribunal atunci când identificarea unui ajutor de stat ridică serioase dificultăți de evaluare. Comisia reproșa Tribunalului că ar fi depășit limitele controlului său identificând erori de metodă și de calcul caracteristice unei încălcări a obligației de a acționa în mod diligent în cadrul procedurii oficiale de investigare prevăzute la articolul 88 alineatul (2) din Tratatul CE. Curtea a primit acest motiv amintind, într-o primă etapă, principiile consacrate în Hotărârea *Tetra Laval* (Hotărârea din 15 februarie 2005, *Comisia/Tetra Laval*, C-12/03 P, Rec., p. I-987, punctul 39), din care rezultă că instanțele Uniunii trebuie să verifice nu numai exactitatea materială a elementelor de probă invocate, fiabilitatea și coerența lor, ci și să controleze dacă aceste elemente reprezintă ansamblul datelor pertinente care trebuie luate în considerare pentru aprecierea unei situații complexe și dacă acestea sunt de natură să susțină concluziile deduse. Această evocare este însoțită de o limită importantă, potrivit căreia nu ține de competența instanțelor Uniunii ca, în cadrul acestui control, să substituie aprecierea Comisiei cu propria apreciere economică. Într-o a doua etapă, Curtea a subliniat că Comisia era ținută să aplice criteriul investitorului privat pentru a verifica dacă prețul plătit de beneficiarul prezumat al ajutorului corespundea prețului pe care l-ar fi putut stabili un investitor privat care acționează în condiții de concurență normală. Curtea a statuat că, în speță, Tribunalul nu a identificat erorile vădite de apreciere ale Comisiei care ar fi putut justifica anularea deciziei de declarare a incompatibilității ajutorului, depășind astfel limitele controlului său jurisdicțional. În sfârșit, potrivit Curții, Tribunalul nu putea reproșa Comisiei că a ignorat anumite informații care ar fi putut fi utile deoarece acestea din urmă fuseseră furnizate doar ulterior procedurii oficiale de investigare, Comisia neavând obligația de a redeschide procedura respectivă ca urmare a obținerii acestor noi informații.

În cauza *NDSHT/Comisia* (Hotărârea din 18 noiembrie 2010, C-322/09 P), Curtea a fost chemată să circumscrie conținutul noțiunii de act atacabil care emană de la o instituție comunitară. Curtea fusese, astfel, sesizată cu un recurs vizând anularea unei hotărâri a Tribunalului prin care fusese declarată inadmisibilă acțiunea în anularea deciziei care ar fi fost cuprinsă în scrisori ale Comisiei adresate societății NDSHT, referitoare la o plângere privind ajutoare de stat pretins ilegale acordate de orașul Stockholm unei societăți concurente. Reclamanta, NDSHT, susținea că Tribunalul ar fi comis o eroare de drept considerând scrisorile în litigiu, în care Comisia decisese să nu dea curs plângerii NDSHT, drept o comunicare neoficială neatacabilă în sensul articolului 230 CE. Astfel, potrivit procedurii în vigoare, în cazul în care Comisia constată, în urma examinării unei plângeri, că o anchetă nu permite constatarea existenței unui ajutor de stat în sensul articolului 87 CE, aceasta refuză în mod implicit să inițieze procedura prevăzută la articolul 88 alineatul (2) CE. Or, potrivit Curții, actul în cauză nu putea fi calificat drept simplă comunicare neoficială și nici drept măsură provizorie în măsura în care exprima poziția definitivă a Comisiei de a pune capăt examinării preliminare, refuzând astfel să inițieze procedura oficială de investigare și, prin aceasta, antrenând consecințe notabile pentru reclamantă. În acest context, Curtea, confirmând că reclamanta era într-adevăr o întreprindere concurentă cu societatea beneficiară a măsurilor denunțate și figura, așadar, în această calitate, printre părțile interesate în sensul articolului 88 alineatul (2) CE, a imputat Tribunalului o eroare de drept, întrucât acesta considerase că actul în litigiu nu prezenta caracteristicile unei decizii susceptibile de a fi atacate în temeiul articolului 4 din Regulamentul nr. (CE) 659/1999, deși, oricare ar fi calitatea sau forma sa, actul producea efecte juridice obligatorii de natură să afecteze interesele reclamantei menționate. Curtea a anulat, prin urmare, hotărârea în discuție, a respins excepția de inadmisibilitate întemeiată pe faptul că actul în litigiu nu era susceptibil să facă obiectul unei acțiuni în anulare și a trimis cauza Tribunalului pentru a se pronunța asupra fondului.

În ceea ce privește normele privind concurența aplicabile întreprinderilor, două hotărâri vor reține în mod deosebit atenția, una referitoare la aplicarea normelor privind concurența grupurilor de societăți, cealaltă referitoare la conținutul principiului protecției confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienții lor.

Prin Hotărârea din 1 iulie 2010, *Knauf Gips/Comisia* (C-407/08 P), Curtea a statuat că, în cazul unui grup de societăți la conducerea căruia se află mai multe persoane juridice, Comisia nu săvârșește o eroare de apreciere considerând una dintre aceste societăți drept singura răspunzătoare pentru acțiunea societăților din acest grup, al cărui ansamblu constituie o unitate economică. Astfel, faptul că nu există o singură persoană juridică la conducerea grupului nu se opune ca o societate să fie considerată responsabilă pentru acțiunea acestui grup. Structura juridică proprie unui grup de societăți care se caracterizează prin lipsa unei singure persoane juridice care se află la conducerea acestui grup nu este determinantă în cazul în care această structură nu reflectă funcționarea efectivă și organizarea reală a grupului respectiv. În particular, Curtea a considerat că lipsa legăturilor juridice de subordonare între două societăți la conducerea grupului nu poate pune în discuție concluzia potrivit căreia prima dintre aceste două societăți trebuia obligată să răspundă pentru acțiunile grupului, din moment ce, în realitate, a doua societate nu își stabilea în mod autonom comportamentul pe piața relevantă.

Hotărârea *Knauf Gips/Comisia* aduce, în plus, precizări în ceea ce privește drepturile întreprinderilor pe parcursul procedurii administrative și cu ocazia exercitării căilor de atac. Astfel, Curtea precizează că nicio dispoziție a dreptului Uniunii nu impune destinatarului unei comunicări privind obiecțiunile să conteste diferitele elemente de fapt sau de drept ale acesteia în cursul procedurii administrative, sub sancțiunea de a nu mai putea să facă acest lucru ulterior, în etapa procedurii jurisdicționale, o asemenea limitare fiind contrară principiilor fundamentale ale legalității și respectării dreptului la apărare.

În cauza *Akzo Nobel Chemicals și Akcros Chemicals/Comisia* (Hotărârea din 14 septembrie 2010, C-550/07 P) se pune de asemenea o problemă referitoare la drepturile întreprinderilor în cursul investigațiilor Comisiei. Astfel, Comisia procedase la verificări și ridicase numeroase documente, printre care copii ale unor mesaje electronice schimbate între directorul general și coordonatorul societății pentru dreptul concurenței al Akzo Nobel, avocat înscris în baroul olandez și angajat de Akzo Nobel. În acest context, Curtea era invitată să precizeze dacă avocații interni încadrați în muncă de o întreprindere beneficiază de protecția confidențialității comunicărilor lor în același mod ca și avocații externi. Curtea a statuat că nici evoluția situației juridice din cadrul statelor membre ale Uniunii, nici adoptarea Regulamentului (CE) nr. 1/2003 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din tratat⁴¹ nu justificau să se aibă în vedere o dezvoltare a jurisprudenței⁴² în sensul recunoașterii în favoarea avocaților interni a beneficiului protecției confidențialității. Curtea a amintit că beneficiul acestei protecții este subordonat îndeplinirii a două condiții cumulative. Pe de o parte, comunicarea cu avocatul trebuie să fie legată de exercitarea „dreptului la apărare al clientului” și, pe de altă parte, trebuie să fie vorba despre o comunicare cu un avocat independent, și anume un avocat care nu are cu clientul un raport de muncă. Cerința de independență implică lipsa oricărui raport de muncă între avocat și clientul său, astfel încât protecția în temeiul principiului confidențialității nu se extinde la corespondența din cadrul unei întreprinderi sau al unui grup cu avocați interni. În pofida înscrierii sale în barou și a obligațiilor de etică profesională asociate calității sale de membru al baroului, un avocat intern nu beneficiază față de angajatorul său de același grad de independență precum avocatul care activează în cadrul unui cabinet extern față de clientul său. În aceste împrejurări, avocatului intern îi este mai dificil decât avocatului extern să remedieze eventuale tensiuni existente între obligațiile profesionale și scopurile clientului său. Atât pentru motivul dependenței economice a avocatului intern, cât și ca urmare a raporturilor strânse cu angajatorul său, avocatul intern nu beneficiază, în exercitarea profesiei, de o independență comparabilă cu cea a unui avocat extern.

Fiscalitate

Curtea s-a pronunțat, în cadrul a trei cauze (Hotărârile din 4 martie 2010, C-197/08, C-198/08 și C-221/08), asupra unor acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor introduse de Comisie împotriva Republicii Franceze, Republicii Austria și a Irlandei în materie de stabilire a prețurilor minime de vânzare cu amănuntul de tutun prelucrat (țigări, precum și celelalte produse din tutun pentru Franța, țigări și tutun tăiat fin pentru Austria și țigări pentru Irlanda). Comisia a sesizat Curtea întrucât considera că reglementările naționale în cauză erau contrare Directivei 95/59/CE⁴³, care stabilește anumite norme privind accizele care afectează consumul acestor produse, în măsura în care aduceau atingere libertății producătorilor și importatorilor de a determina prețul maxim de vânzare cu amănuntul pentru produsele lor și, în consecință, liberei concurențe.

Curtea a statuat că un sistem de preț minim nu poate fi considerat compatibil cu directiva menționată în măsura în care nu este conceput în așa fel încât să excludă, în orice ipoteză, posibilitatea de a se aduce atingere avantajului concurențial care ar putea rezulta, pentru anumiți producători sau importatori ai unor asemenea produse, din prețuri de cost mai mici. Curtea

⁴¹ Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 (JO 2003, L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167).

⁴² Hotărârea Curții din 18 mai 1982, AM & S Europe/Comisia, 155/79, Rec., p. 1575.

⁴³ Directiva 95/59/CE a Consiliului din 27 noiembrie 1995 privind alte impozite decât impozitele pe cifra de afaceri care afectează consumul de tutun prelucrat (JO L 291, p. 40, Ediție specială, 09/vol. 2, p. 5), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2002/10/CE a Consiliului din 12 februarie 2002 (JO L 46, p. 26, Ediție specială, 03/vol. 41, p. 78).

a constatat, astfel, că nu își îndeplineau obligațiile care le revin în temeiul articolului 9 alineatul (1) din Directiva 95/59 statele membre care impun prețuri minime de vânzare cu amănuntul pentru țigări, din moment ce acest regim nu permite să se excludă, în orice ipoteză, că prețul minim impus aduce atingere avantajului concurențial care ar putea rezulta, pentru anumiți producători sau importatori de produse din tutun, din prețuri de cost mai mici. Astfel, potrivit Curții, un asemenea regim, care, în plus, determină prețul minim prin raportare la prețul mediu practicat pe piață pentru fiecare categorie de țigări, poate avea ca efect să elimine diferențele dintre prețurile produselor concurente și să determine ca aceste prețuri să convergă spre prețul produsului celui mai scump. Regimul amintit aduce, așadar, atingere libertății producătorilor și a importatorilor de a determina prețul maxim de vânzare cu amănuntul pentru acestea, garantată de articolul 9 alineatul (1) al doilea paragraf din Directiva 95/59.

Statele membre au încercat să își justifice reglementările invocând Convenția-cadru a Organizației Mondiale a Sănătății (OMS)⁴⁴. Curtea a statuat că această convenție nu poate avea efecte asupra caracterului compatibil sau necompatibil al unui astfel de regim cu articolul 9 alineatul (1) din Directiva 95/59, întrucât nu impune părților contractante nicio obligație concretă cu privire la politica de prețuri în materia produselor din tutun și nu face decât să descrie soluțiile posibile pentru a se ține seama de obiectivele naționale de sănătate în ceea ce privește controlul tutunului. Astfel, articolul 6 alineatul (2) din această convenție se limitează să prevadă că părțile contractante adoptă sau mențin măsuri „care să poată cuprinde” aplicarea unor politici fiscale și „după caz”, a unor politici de prețuri privind produsele din tutun. Pe de altă parte, statele membre invocaseră articolul 30 CE pentru a justifica o eventuală încălcare a articolului 9 alineatul (1) din Directiva 95/59 în raport cu obiectivul de protecție a sănătății și a vieții persoanelor. Curtea a statuat că articolul 30 CE nu poate fi înțeles în sensul că autorizează măsuri de o altă natură decât restricțiile cantitative la import și la export, precum și măsurile cu efect echivalent prevăzute la articolele 28 CE și 29 CE.

În sfârșit, Curtea a considerat că Directiva 95/59 nu împiedică statele membre să urmărească combaterea fumatului, care se înscrie în obiectivul de protecție a sănătății publice, și a amintit că reglementarea fiscală constituie un instrument important și eficace de combatere a consumului produselor din tutun și, prin urmare, de protecție a sănătății publice, dat fiind faptul că obiectivul de a asigura că prețurile acestor produse se stabilesc la niveluri ridicate poate fi realizat în mod adecvat prin impozitarea mai ridicată a acestor produse, creșterea accizelor determinând, mai devreme sau mai târziu, majorarea prețului de vânzare cu amănuntul, fără ca prin aceasta să se aducă atingere libertății de determinare a prețurilor. Curtea a adăugat că interdicția de stabilire a prețurilor minime nu împiedică statele membre să interzică vânzarea în pierdere a tutunului prelucrat în măsura în care nu se aduce atingere libertății producătorilor și a importatorilor de a stabili prețuri maxime de vânzare cu amănuntul a produselor lor. Astfel, acești actori economici nu vor putea absorbi impactul impozitelor asupra acestui preț prin vânzarea produselor lor la un preț mai mic decât suma dintre prețul de cost și toate impozitele aplicabile.

Mărci

În cauza *Audi/OAPI* (Hotărârea din 21 ianuarie 2010, C-398/08), Curtea a statuat că un slogan publicitar putea să fie considerat, în anumite condiții, drept un semn distinctiv și să facă, în această calitate, obiectul unei mărci valabile, în conformitate cu dispozițiile articolului 7 alineatul (1)

⁴⁴ Convenția-cadru a Organizației Mondiale a Sănătății pentru controlul tutunului, aprobată în numele Comunității prin Decizia 2004/513/CE a Consiliului din 2 iunie 2004 (JO L 213, p. 8, Ediție specială, 11/vol. 35, p. 223).

litera (b) din Regulamentul (CE) nr. 40/94⁴⁵. În consecință, Curtea a anulat decizia de respingere a cererii de înregistrare a mărcii în cauză, constituită din sloganul „Vorsprung durch Technik” („avans prin tehnologie”). Astfel, faptul că o marcă este constituită dintr-o formulă promoțională care ar putea fi reluată de alte întreprinderi nu este un criteriu suficient pentru ca această marcă să fie lipsită de caracter distinctiv. O asemenea marcă poate, așadar, să fie percepută de publicul vizat deopotrivă drept o formulă promoțională și drept o indicație a originii comerciale a produselor sau a serviciilor, ceea ce reprezintă funcția mărcii. În continuare, Curtea a enunțat anumite criterii aplicabile sloganurilor publicitare: o expresie care poate avea mai multe semnificații, care poate constitui un joc de cuvinte sau poate fi percepută drept fantezistă, surprinzătoare și neașteptată și, prin urmare, care poate fi memorată. Prezența unor asemenea caracteristici, deși nu este necesară, este, cu toate acestea, de natură să confere un caracter distinctiv semnului în cauză. Pentru Curte, chiar dacă sloganurile publicitare sunt constituite dintr-un mesaj obiectiv, mărcile formate de la aceste sloganuri nu sunt, numai pentru acest motiv, lipsite de caracter distinctiv, în măsura în care nu sunt descriptive. Astfel, potrivit Curții, pentru ca un slogan publicitar cu privire la care s-a cerut înregistrarea ca marcă să aibă un caracter distinctiv, trebuie să aibă o anumită originalitate sau rezonanță, să necesite un minim de efort pentru interpretare sau să declanșeze un proces cognitiv în rândul publicului vizat. Curtea a concluzionat, așadar, că, oricât de simplu ar fi sloganul în cauză, acesta nu poate fi calificat drept atât de obișnuit încât să excludă de la bun început și fără nicio analiză ulterioară faptul că marca, constituită de acest slogan, este aptă să indice consumatorului originea comercială a produselor sau serviciilor în cauză.

În cauzele conexe *Google France SARL și Google Inc./Louis Vuitton Malletier SA, Google France SARL/Viaticum SA și Luteciel SARL și Google France SARL/Centre national de recherche en relations humaines (CNRRH) SARL și alții* (Hotărârea din 23 martie 2010, C-236/08-C-238/08), Curtea, sesizată cu titlu preliminar de Cour de cassation [Curtea de Casație franceză], s-a pronunțat cu privire la răspunderea furnizorilor de servicii de referențiere și, respectiv, a persoanelor care publică anunțuri în cazul folosirii serviciului „AdWords”. Curtea a interpretat, așadar, dispozițiile Regulamentului nr. 40/94⁴⁶ și ale Directivei 89/104/CEE⁴⁷ pentru a preciza noțiunea de utilizare a mărcii în sensul articolului 9 alineatul (1) din regulamentul menționat și al articolului 5 alineatele (1) și (2) din directiva menționată. Societatea Google gestionează un motor de căutare pe internet bazat pe utilizarea de cuvinte-cheie și propune un serviciu de referențiere cu plată denumit „AdWords”. Acest serviciu permite oricărui operator economic să determine, prin intermediul selectării unuia sau mai multor cuvinte-cheie, apariția unui link promoțional către site-ul său, însoțit de un mesaj publicitar, în cazul în care există o concordanță între acest cuvânt sau aceste cuvinte și cel sau cele cuprinse în căutarea introdusă de un utilizator de internet în motorul de căutare. Cu ocazia utilizării motorului de căutare al societății Google, introducerea de către utilizatorul de internet a termenilor din care sunt constituite aceste mărci determină apariția în cadrul rubricii „liens commerciaux” a unor linkuri către site-uri care propun imitații ale produselor societății Louis Vuitton Malletier și, respectiv, către site-urile concurenților societății Viaticum și ai Centre national de recherche en relations humaines. Aceste societăți, titulare ale mărcilor preluate ca „AdWords”, au chemat, așadar, în judecată societatea Google pentru a se constata că aceasta a adus atingere mărcilor lor.

Cour de cassation, judecând în ultimă instanță procedurile inițiate de titularii mărcilor în contradictoriu cu societatea Google, a întrebat Curtea de Justiție cu privire la legalitatea utilizării

⁴⁵ Regulamentul (CE) nr. 40/94 al Consiliului din 20 decembrie 1993 privind marca comunitară (JO 1994, L 11, p. 1, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 146).

⁴⁶ A se vedea nota de subsol precedentă.

⁴⁷ Prima directivă 89/104/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1988 de apropiere a legislațiilor statelor membre cu privire la mărci (JO 1989, L 40, p. 1, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 92).

de semne care corespund anumitor mărci în calitate de cuvinte-cheie în cadrul unui serviciu de referențiere pe internet, fără ca titularii acestora să își fi dat consimțământul. Cei care publică anunțuri utilizează aceste semne pentru produsele sau serviciile lor. Totuși, situația este diferită în ceea ce privește furnizorul unui serviciu de referențiere, atunci când permite celor care publică anunțuri să selecteze semne identice cu anumite mărci în calitate de cuvinte-cheie, stochează aceste semne și afișează anunțurile clienților săi pornind de la acestea.

Curtea a precizat că utilizarea de către un terț a unui semn identic sau similar cu marca titularului presupune cel puțin că acesta din urmă utilizează semnul în cadrul propriei comunicări comerciale. Potrivit Curții, furnizorul unui serviciu de afiliere permite celor care publică anunțuri să utilizeze semne identice sau similare cu anumite mărci ale unor terți fără a utiliza el însuși semnele respective. Titularul mărcilor, deși nu le poate invoca împotriva furnizorului de servicii de referențiere, care nu le utilizează el însuși, poate, în schimb, să invoce mărcile sale împotriva celor care publică anunțuri care, prin intermediul cuvintelor-cheie care corespund mărcilor, fac să se afișeze de către societatea Google anunțuri care nu permit sau permit cu dificultate utilizatorului de internet să identifice întreprinderea aflată la originea produselor sau a serviciilor vizate de anunț. Utilizatorul de internet se poate astfel înșela cu privire la originea produselor sau serviciilor în discuție. Se aduce în acest caz atingere funcției mărcii care constă în a garanta consumatorilor proveniența produsului sau serviciului („funcția de indicare a originii” mărcii). Curtea a subliniat că revine instanței naționale obligația de a aprecia, de la caz la caz, dacă situația de fapt din litigiul cu care este sesizată se caracterizează printr-o asemenea atingere sau printr-un risc de asemenea atingere adusă funcției de indicare a originii. În ceea ce privește utilizarea de către cei care publică anunțuri pe internet a semnelui identic cu marca altuia în scopul afișării de mesaje publicitare, Curtea a considerat că această utilizare poate avea anumite repercusiuni asupra utilizării în scopuri publicitare a mărcii respective de către titularul său, precum și asupra strategiei comerciale a acestuia din urmă. Totuși, aceste repercusiuni ale utilizării de către terți a semnelui identic cu marca nu constituie prin ele însele o atingere adusă „funcției de publicitate” a mărcii.

Curtea a fost de asemenea întrebată cu privire la răspunderea unui operator precum societatea Google pentru datele clienților săi stocate pe serverul său. Aspectele referitoare la răspundere sunt reglementate de dreptul național. Cu toate acestea, dreptul Uniunii prevede limitări ale răspunderii în favoarea furnizorilor de servicii intermediare ale societății informaționale⁴⁸. În ceea ce privește aspectul dacă un serviciu de referențiere pe internet, precum „AdWords”, constituie un serviciu al societății informaționale care constă în stocarea informațiilor furnizate de către cel care publică anunțul și, prin urmare, furnizorul serviciului de referențiere beneficiază de o limitare a răspunderii, Curtea a relevat că este de competența instanței de trimitere să examineze dacă rolul exercitat de acest furnizor este neutru, întrucât comportamentul său este pur tehnic, automat și pasiv, presupunând lipsa cunoașterii sau a controlului datelor pe care le stochează. În plus, potrivit Curții, dacă se dovedește că furnizorul serviciilor de referențiere nu a jucat un rol activ, el nu poate fi ținut răspunzător pentru datele pe care le-a stocat la cererea unei persoane care publică anunțuri, cu excepția cazului în care, luând cunoștință de caracterul ilicit al acestor date sau al activităților persoanei care publică anunțuri, acesta nu a acționat în mod prompt pentru înlăturarea ori pentru blocarea accesului la datele respective.

⁴⁸ Directiva 2000/31/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 8 iunie 2000 privind anumite aspecte juridice ale serviciilor societății informaționale, în special ale comerțului electronic, pe piața internă (Directiva privind comerțul electronic) (JO L 178, p. 1, Ediție specială, 13/vol. 29, p. 257).

Politica socială

Diverse aspecte ale politicii sociale, astfel cum se transpune aceasta în numeroasele directive intervenite în materie, au reținut atenția Curții.

În cauza *Albron Catering* (Hotărârea din 21 octombrie 2010, C-242/09), Curtea a precizat noțiunea de „cedent” prevăzută de Directiva 2001/23/CE privind apropierea legislației statelor membre referitoare la menținerea drepturilor lucrătorilor în cazul transferului de întreprinderi, unități sau părți de întreprinderi sau unități⁴⁹. Potrivit considerentului (3), această directivă vizează „protecția lucrătorilor în cazul schimbării angajatorului”. În acest sens, articolul 3 alineatul (1) prevede că „drepturile și obligațiile cedentului care decurg dintr-un contract de muncă sau un raport de muncă existent la data transferului, în cazul unui astfel de transfer, sunt transferate cesionarului”. Întrebarea adresată Curții în speță era dacă, în cazul unui transfer, în sensul Directivei 2001/23, al unei întreprinderi care aparține unui grup către o întreprindere exterioară acestui grup, poate fi de asemenea considerat „cedent”, în sensul articolului 2 alineatul (1) litera (a) din directiva menționată, întreprinderea din grup în cadrul căreia lucrătorii își desfășurau activitatea în mod permanent, fără a fi însă legați de aceasta printr-un contract de muncă, dat fiind faptul că există în cadrul grupului o întreprindere de care lucrătorii respectivi erau legați printr-un asemenea contract de muncă. Curtea a răspuns în sens afirmativ. Astfel, cerința, prevăzută la articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2001/23, cu privire la existența, la data transferului, fie a unui contract de muncă, fie, alternativ și, așadar, echivalent, a unui raport de muncă sugerează că, potrivit intenției legiuitorului Uniunii, nu este întotdeauna necesară o legătură contractuală cu cedentul pentru ca lucrătorii să poată beneficia de protecția conferită de această directivă.

În cauza *Roca Álvarez* (Hotărârea din 30 septembrie 2010, C-104/09), Curtea a statuat că o măsură națională care prevede că lucrătorii de sex feminin care sunt mame ale unui copil și care au statutul de lucrător salariat pot beneficia de o pauză, în diverse modalități, pe parcursul primelor nouă luni după nașterea acestui copil, în timp ce lucrătorii de sex masculin care sunt tați ai unui copil și care au același statut nu pot beneficia de aceeași pauză decât în cazul în care și mama acestui copil are statutul de lucrător salariat este contrară dreptului Uniunii și, în particular, articolului 2 alineatele (1), (3) și (4) și articolului 5 din Directiva 76/207/CEE⁵⁰. Astfel, Curtea a observat că, din moment ce această pauză poate fi utilizată atât de tatăl salariat, cât și de mama salariată, această opțiune presupunând că alimentarea și timpul de îngrijire a copilului pot fi asigurate în egală măsură de tată sau de mamă, ea este acordată lucrătorilor în calitatea lor de părinți ai copilului. Aceasta nu poate, prin urmare, să fie considerată ca permițând asigurarea protecției condiției biologice a femeii ca urmare a gravidității sale sau a protejării raporturilor speciale dintre mamă și copilul său. Pe de altă parte, potrivit Curții, refuzul de a acorda dreptul de a beneficia de pauza menționată taților care au statutul de lucrător salariat numai pentru motivul că mama copilului nu are acest statut ar putea avea drept efect ca o femeie care desfășoară o activitate independentă să fie nevoită să își restrângă activitatea profesională și să suporte singură sarcina ce rezultă din nașterea copilului, fără a putea să primească un ajutor din partea tatălui copilului. În consecință, Curtea a statuat că o asemenea măsură nu constituie nici o măsură care are drept efect eliminarea sau reducerea inegalităților de fapt care pot exista, pentru femei, în realitatea vieții sociale, în sensul

⁴⁹ Directiva 2001/23/CE a Consiliului din 12 martie 2001 privind armonizarea legislației statelor membre referitoare la menținerea drepturilor salariaților în cazul transferului întreprinderilor, al unităților sau al unor părți ale acestora (JO L 82, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 20).

⁵⁰ Directiva 76/207/CEE a Consiliului din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă (JO L 39, p. 40, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 164).

articolului 2 alineatul (4) din Directiva 76/207, nici o măsură care urmărește să realizeze o egalitate de fond, iar nu de formă, prin înlăturarea inegalităților de fapt care pot interveni în viața socială și, astfel, să prevină sau să compenseze, conform articolului 157 alineatul (4) TFUE, dezavantajele în cariera profesională a persoanelor în cauză.

În cauza *Danosa* (Hotărârea din 11 noiembrie 2010, C-232/09), Curtea era mai întâi întrebată cu privire la aspectul dacă o persoană care efectuează prestații în favoarea unei societăți de capitaluri, fiind totodată membru al consiliului de administrație al acesteia, trebuia considerată lucrător în sensul Directivei 92/85/CEE privind introducerea de măsuri pentru promovarea îmbunătățirii securității și sănătății la locul de muncă în cazul lucrătoarelor gravide, care au născut de curând sau care alăptează⁵¹. Curtea a răspuns în sens afirmativ, cu condiția ca activitatea persoanei interesate să fie exercitată, într-o anumită perioadă, sub îndrumarea sau controlul unui alt organ al acestei societăți și dacă, în schimbul acestei activități, primește o remunerație. Curtea a precizat de asemenea că natura juridică *sui generis* a raportului de muncă în lumina dreptului național nu poate avea nicio consecință asupra calității de lucrător în sensul dreptului Uniunii. În continuare, Curtea trebuia să verifice conformitatea, din perspectiva interzicerii concedierii prevăzute la articolul 10 din Directiva 92/85, a unei reglementări naționale care permite revocarea unui membru al consiliului de administrație al unei societăți de capitaluri fără a ține seama de starea de graviditate a persoanei respective. Potrivit Curții, în ipoteza în care persoana interesată are calitatea de „lucrătoare gravidă” în sensul acestei directive, reglementarea menționată trebuie considerată incompatibilă cu aceeași directivă. În absența unei asemenea calități, Curtea a adăugat că reclamanta ar putea în acest caz să se prevaleze de Directiva 76/207/CEE, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2002/73/CE⁵². Astfel, în temeiul principiului nediscriminării și în special al dispozițiilor Directivei 76/207, trebuie să se recunoască femeilor o protecție împotriva concedierii nu numai în cursul concediului de maternitate, ci și pe toată durata sarcinii. În consecință, potrivit Curții, chiar presupunând că respectivul membru al unui consiliu de administrație nu are calitatea de „lucrătoare gravidă”, nu este mai puțin adevărat că revocarea sa din funcție din cauza sarcinii sau dintr-o cauză întemeiată în mod esențial pe această stare nu poate privi decât femeile și reprezintă, prin urmare, o discriminare directă pe criterii de sex, contrară articolului 2 alineatele (1) și (7) și articolului 3 alineatul (1) litera (c) din Directiva 76/207.

Cauzele *Gassmayr* și *Parviainen* (Hotărârile din 1 iulie 2010, C-194/08 și C-471/08) au condus de asemenea Curtea să se pronunțe asupra interpretării Directivei 92/85, citată anterior⁵³. Mai precis, Curtea era chemată să statueze asupra unor aspecte referitoare la calculul venitului care trebuie plătit lucrătoarelor în cursul sarcinii sau al concediului de maternitate atunci când sunt repartizate temporar la un alt loc de muncă sau beneficiază de o dispensă. Potrivit Curții, articolul 11 punctul 1 din Directiva 92/85 nu se opune unei reglementări naționale care prevede că o lucrătoare gravidă căreia i s-a acordat temporar o dispensă din cauza sarcinii sale are dreptul la o remunerație echivalentă cu salariul mediu pe care l-a primit în cursul unei perioade de referință anterioare datei de început a sarcinii, cu excluderea indemnizației pentru asigurarea serviciului de permanență

⁵¹ Directiva 92/85/CEE a Consiliului din 19 octombrie 1992 privind introducerea de măsuri pentru promovarea îmbunătățirii securității și sănătății la locul de muncă în cazul lucrătoarelor gravide, care au născut de curând sau care alăptează [a zecea directivă specială în sensul articolului 16 alineatul (1) din Directiva 89/391/CEE] (JO L 348, p. 1, Ediție specială, 05/vol. 3, p. 3).

⁵² Directiva 76/207/CEE a Consiliului din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la promovarea profesională, precum și condițiile de muncă (JO L 39, p. 40, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 164), precum și Directiva 2002/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 septembrie 2002 de modificare a Directivei 76/207/CEE, citată anterior (JO L 269, p. 15, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 143).

⁵³ A se vedea nota de subsol 51.

la locul de muncă. În ceea ce privește o lucrătoare gravidă care, în conformitate cu articolul 5 alineatul (2) din Directiva 92/85, a fost repartizată temporar, din cauza sarcinii, la un loc de muncă la care efectuează alte sarcini decât cele pe care le îndeplinea anterior acestei repartizări, ea nu are dreptul la remunerația pe care o primea în medie anterior acestei repartizări. Astfel, statele membre și, eventual, partenerii sociali nu sunt obligați, în temeiul articolului 11 punctul 1 din această directivă, să mențină, cu ocazia acestei repartizări provizorii, elementele de remunerație sau primele care depind de exercitarea de către lucrătoarea vizată a unor funcții specifice în condiții particulare și care urmăresc în esență să compenseze inconvenientele legate de această exercitare. În schimb, Curtea a statuat că, pe lângă menținerea salariului său de bază, o lucrătoare gravidă căreia i s-a acordat o dispensă sau căreia îi este interzis să lucreze are dreptul, în temeiul articolului 11 punctul 1 menționat mai sus, la elementele de remunerație sau la primele care sunt aferente statutului său profesional, precum primele aferente calității sale de superior ierarhic, vechimii și calificărilor sale profesionale.

Pe de altă parte, în Hotărârea *Chatzi* (Hotărârea din 16 septembrie 2010, C-149/10), Curtea a precizat sfera de aplicare a clauzei 2 punctul 1 din Acordul-cadru privind concediul pentru creșterea copilului anexat la Directiva 96/34/CE privind acordul-cadru privind concediul pentru creșterea copilului încheiat de UNICE, CEEP și CES⁵⁴. Într-o primă fază, Curtea a statuat că această dispoziție nu poate fi interpretată în sensul că ea conferă copilului un drept individual la concediu pentru creșterea copilului, și aceasta în considerarea atât a textului însuși al acordului-cadru, cât și a finalității sale. Într-o a doua fază, Curtea a respins interpretarea clauzei 2 punctul 1 din acordul-cadru privind concediul pentru creșterea copilului potrivit căreia nașterea de gemeni ar da dreptul la un număr de concedii pentru creșterea copilului egal cu numărul copiilor născuți. Cu toate acestea, Curtea a precizat că, interpretată în lumina principiului egalității de tratament, această clauză impune legiuitorului național să creeze un regim de concediu pentru creșterea copilului care, în funcție de situația existentă în statul membru respectiv, să asigure părinților de gemeni un tratament care să țină cont în mod corespunzător de necesitățile lor speciale. Curtea a lăsat apoi în grija instanței naționale să verifice dacă reglementarea națională îndeplinește această cerință și, dacă este cazul, să îi dea, în cea mai mare măsură posibilă, o interpretare conformă cu dreptul Uniunii.

Mai multe cauze au permis Curții să reafirme existența principiului nediscriminării pe motive de vârstă și să îi precizeze, în plus, întinderea.

Cauza *Andersen* (Hotărârea din 12 octombrie 2010, C-499/08) a dat Curții ocazia de a se pronunța asupra interpretării articolului 2 și a articolului 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78/CE⁵⁵ de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă. Potrivit Curții, acestea se opun unei reglementări naționale în temeiul căreia lucrătorii care pot beneficia de o pensie pentru limită de vârstă achitată de angajatorul propriu în temeiul unui regim de pensii la care au aderat înainte de împlinirea vârstei de 50 de ani nu pot obține, exclusiv pentru acest motiv, o indemnizație specială de concediere menită să favorizeze reintegrarea profesională a lucrătorilor cu peste 12 ani vechime în muncă în

⁵⁴ Directiva 96/34/CE a Consiliului din 3 iunie 1996 privind Acordul-cadru referitor la concediul pentru creșterea copilului încheiat de UNICE, CEIP și CES (JO L 145, p. 4, Ediție specială, 05/vol. 3, p. 160), astfel cum a fost modificată prin Directiva 97/75/CE a Consiliului din 15 decembrie 1997 de modificare și extindere la Regatul Unit a Directivei 96/34/CE privind Acordul-cadru referitor la concediul pentru creșterea copilului încheiat de UNICE, CEIP și CES (JO L 10, p. 24, Ediție specială, 05/vol. 5, p. 31).

⁵⁵ Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7).

cadrul întreprinderii. Astfel, Curtea a constatat că reglementarea în cauză conținea un tratament diferențiat pe motive legate direct de vârstă. Aceasta ar priva de dreptul la indemnizația specială de concediere anumiți lucrători pentru simplul motiv că pot beneficia de o pensie pentru limită de vârstă. Curtea a examinat apoi eventuala justificare a acestui tratament diferențiat, potrivit condițiilor prevăzute de Directiva 2000/78. Curtea a statuat, prin urmare, că, deși reglementarea respectivă este proporțională din perspectiva obiectivelor legitime de politică a ocupării forței de muncă și a pieței muncii, în schimb, ea depășește ceea ce este necesar pentru atingerea acestor obiective. Această reglementare are ca efect excluderea de la dreptul de a primi indemnizația specială de concediere nu doar a tuturor lucrătorilor care vor primi efectiv o pensie pentru limită de vârstă din partea angajatorului, ci și a tuturor celor care pot beneficia de o astfel de pensie, dar care înțeleg să își continue cariera profesională. Această reglementare nu este, așadar, justificată și, prin urmare, este incompatibilă cu Directiva 2000/78.

În Hotărârea *Kücükdevici* (Hotărârea din 19 ianuarie 2010, C-555/07), Curtea a statuat că principiul nediscriminării pe motive de vârstă, astfel cum este concretizat în Directiva 2000/78, citată anterior, trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale care prevede că perioadele în care salariatul a fost încadrat în muncă înainte de împlinirea vârstei de 25 de ani nu sunt luate în considerare la calcularea termenului de preaviz de concediere. Pe de altă parte, Curtea a amintit că o directivă nu poate, în sine, să creeze obligații în sarcina unui particular și nu poate fi invocată, ca atare, împotriva acestuia. Tocmai de aceea, Curtea a observat că Directiva 2000/78 nu face decât să concretizeze principiul egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă și că principiul nediscriminării pe motive de vârstă este un principiu general al dreptului Uniunii. În consecință, Curtea a reținut că instanța națională sesizată cu un litigiu în care este adus în discuție principiul nediscriminării pe motive de vârstă, astfel cum este concretizat în Directiva 2000/78, este datoare să asigure, în cadrul competențelor care îi revin, protecția juridică ce decurge pentru justițiabili din dreptul Uniunii și să garanteze efectul deplin al acestui principiu, înlăturând, dacă este necesar, aplicarea oricărei dispoziții eventual contrare din legea națională.

În sfârșit, în cauzele *Wolf, Petersen* (Hotărârile din 12 ianuarie 2010, C-229/08 și C-341/08) și *Rosenbladt* (Hotărârea din 12 octombrie 2010, C-45/09), Curtea s-a pronunțat asupra întinderii care trebuie conferită principiului nediscriminării pe motive de vârstă, prin prisma Directivei 2000/78, citată anterior. În prima cauză, a statuat că o reglementare națională care stabilește la 30 de ani vârsta maximă pentru recrutarea în cadrul serviciului tehnic intermediar de pompieri, deși instituie un tratament diferențiat pe motive de vârstă în sensul articolului 2 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2000/78, poate fi considerată ca fiind corespunzătoare obiectivului care constă în asigurarea caracterului operațional și a bunei funcționări a serviciului pompierilor profesioniști, care constituie un obiectiv legitim în sensul articolului 4 alineatul (1) din această directivă. În plus, reglementarea menționată nu depășește ceea ce este necesar realizării acestui obiectiv, din moment ce faptul de a dispune de capacități fizice deosebite poate fi considerat, în sensul acestei dispoziții, o cerință profesională esențială și determinantă pentru exercitarea profesiei de pompier din serviciul tehnic intermediar, și că necesitatea de a dispune de capacitatea fizică deplină de a exercita această profesie este legată de vârsta membrilor serviciului menționat.

În cea de a doua cauză, Curtea a statuat că articolul 2 alineatul (5) din Directiva 2000/78 se opune unei măsuri naționale care stabilește o limită de vârstă maximă pentru exercitarea profesiei de dentist aflat în relații contractuale cu casa de asigurări de sănătate, în speță 68 de ani, atunci când această măsură are ca unic obiectiv protecția sănătății pacienților împotriva scăderii performanțelor acestor dentiști după împlinirea vârstei menționate, din moment ce aceeași limită de vârstă nu este aplicabilă dentiștilor care nu se află în relații contractuale cu casa de asigurări de sănătate. În schimb, articolul 6 alineatul (1) din directivă nu se opune unei astfel de măsuri atunci când aceasta are ca obiectiv repartizarea între generații a posibilităților de încadrare în muncă în

calitate de dentist aflat în relații contractuale cu casa de asigurări de sănătate, dacă, ținând seama de situația de pe piața muncii în cauză, această măsură este corespunzătoare și necesară pentru atingerea obiectivului respectiv. În cea de a treia cauză, Curtea a constatat că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78 nu se opune unei dispoziții naționale în temeiul căreia se consideră valabile clauzele de încetare automată a contractelor de muncă pentru motivul împlinirii de către salariat a vârstei de pensionare, în măsura în care, pe de o parte, dispoziția în cauză este justificată în mod obiectiv și rezonabil de un obiectiv legitim referitor la politica ocupării forței de muncă și a pieței muncii și, pe de altă parte, mijloacele de realizare a acestui obiectiv sunt corespunzătoare și necesare.

Mediu

În cauza *Comisia/Italia* (Hotărârea din 4 martie 2010, C-297/08), Curtea a trebuit să examineze dacă, astfel cum susținea Comisia, Republica Italiană nu și-a îndeplinit obligațiile care îi reveneau în virtutea Directivei 2006/12/CE⁵⁶. Faptele reproșate Italiei priveau eliminarea deșeurilor numai de regiunea Campania.

În ceea ce privește infrastructurile pentru recuperarea și eliminarea deșeurilor urbane, Curtea a amintit că, pentru a crea o rețea integrată și adecvată de instalații de eliminare, statele membre dispun de o marjă de apreciere cu privire la alegerea bazei teritoriale pe care o consideră corespunzătoare pentru a obține autonomia națională în materie. Pentru anumite tipuri de deșeuri, în considerarea specificității lor, tratarea poate fi în mod util grupată în cadrul uneia sau mai multor structuri la scară națională sau chiar în cadrul unei cooperări cu alte state membre. În schimb, pentru deșeurile urbane nepericuloase – care nu necesită instalații specializate –, statele membre trebuie să organizeze o rețea de eliminare cât mai aproape de locurile de producere, fără a se aduce atingere posibilității de a institui cooperări interregionale, sau chiar transfrontaliere, care răspund principiului proximității. Nici opoziția populației, nici neexecutarea unor contracte, nici chiar existența unor activități infracționale nu constituie cazuri de forță majoră care să poată justifica atât neîndeplinirea obligațiilor care decurg din directiva menționată, cât și nerealizarea efectivă și la timp a infrastructurilor.

În ceea ce privește pericolul pentru sănătatea umană și prejudiciul cauzat mediului, Curtea a amintit că, deși această directivă stabilește obiective de conservare a mediului și de protecție a sănătății omului, nu precizează conținutul concret al măsurilor care trebuie luate și lasă statelor membre o anumită marjă de apreciere. Așadar, în principiu, nu este posibil ca din neconformitatea unei situații de fapt cu obiectivele stabilite la articolul 4 alineatul (1) din aceeași directivă să se deducă direct faptul că, în mod necesar, statul membru în cauză nu și-a îndeplinit obligațiile impuse de această dispoziție, și anume adoptarea măsurilor necesare pentru a asigura eliminarea deșeurilor fără a periclita sănătatea umană și fără a dăuna mediului. Cu toate acestea, persistența unei astfel de situații de fapt, în special atunci când determină o degradare semnificativă a mediului pe o perioadă îndelungată, fără ca autoritățile competente să intervină poate evidenția faptul că statele membre au depășit marja de apreciere pe care le-o conferă această dispoziție. În consecință, Republica Italiană, prin neînstituirea unei rețele adecvate și integrate de instalații de recuperare și de eliminare a deșeurilor în apropiere de locul producerii lor și prin neadoptarea tuturor măsurilor necesare pentru a evita periclitarea sănătății umane și prejudicierea mediului în regiunea Campania, nu și-a îndeplinit în îndoită măsură obligațiile sale.

⁵⁶ Directiva 2006/12/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 aprilie 2006 privind deșeurile (JO L 114, p. 9, Ediție specială, 15/vol. 16, p. 45).

Cele două Hotărâri *ERG și alții* din 9 martie 2010, pronunțate în cauza C-378/08 și, respectiv, în cauzele conexe C-379/08 și C-380/08, au permis Curții să se aplece asupra interpretării Directivei 2004/35/CE privind răspunderea pentru mediul înconjurător⁵⁷.

În cauza C-378/08, Curtea a apreciat că Directiva privind răspunderea pentru mediul înconjurător nu se opune unei reglementări naționale care permite autorității competente să prezume existența unei legături de cauzalitate între anumiți operatori și o poluare constatată, și aceasta în temeiul proximității instalațiilor acestora cu zona de poluare. Cu toate acestea, conform principiului „poluatorul plătește”, pentru a prezuma astfel o asemenea legătură de cauzalitate, această autoritate trebuie să dispună de indicii plauzibile care pot fundamenta prezumția sa, precum proximitatea instalației operatorului cu poluarea constatată și corespondența dintre substanțele poluante găsite și compușii utilizați de operatorul menționat în cadrul activităților sale. În plus, autoritatea competentă nu este obligată să dovedească o eroare a operatorilor ale căror activități sunt considerate responsabile pentru daunele aduse mediului. În schimb, revine acestei autorități sarcina de a cerceta în prealabil originea poluării constatate, autoritatea menționată dispunând în această privință de o marjă de apreciere cu privire la procedurile, la mijloacele care trebuie utilizate și la durata unei astfel de cercetări.

În cauzele conexe C-379/08 și C-380/08, Curtea a decis că autoritatea competentă are posibilitatea să modifice substanțial măsurile de reparare a daunelor aduse mediului care au fost stabilite în urma unei proceduri contradictorii desfășurate în colaborare cu operatorii în cauză și care au fost deja executate sau au făcut obiectul unui început de executare. Totuși, în vederea adoptării unei astfel de decizii, această autoritate trebuie:

- să asculte operatorii, cu excepția cazului în care urgența situației mediului impune o acțiune imediată a autorității competente;
- să invite în special persoanele pe terenul cărora trebuie să se aplice aceste măsuri să își prezinte observațiile, de care aceasta va ține seama, și
- să indice în decizia sa motivele care justifică alegerea sa, precum și, după caz, pe cele care sunt de natură să justifice că o examinare detaliată nu se impunea sau nu a putut fi efectuată, ca urmare, de exemplu, a urgenței situației mediului.

De asemenea, Curtea a considerat că aceeași directivă privind răspunderea pentru mediul înconjurător nu se opune unei reglementări naționale care permite autorității competente să condiționeze exercitarea dreptului operatorilor de a utiliza propriile terenuri de realizarea lucrărilor necesare de reparare a daunelor aduse mediului, chiar în condițiile în care terenurile menționate nu ar fi vizate de aceste lucrări deoarece au făcut obiectul unor măsuri anterioare de „reabilitare” sau nu au fost niciodată poluate. Cu toate acestea, o astfel de măsură trebuie să fie justificată de obiectivul de a împiedica agravarea situației mediului sau, în aplicarea principiului precauției, de obiectivul prevenirii apariției sau a reapariției altor daune aduse mediului pe terenurile operatorilor, adiacente întregului țărm care face obiectul măsurilor de reparare.

⁵⁷ Directiva 2004/35/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 aprilie 2004 privind răspunderea pentru mediul înconjurător în legătură cu prevenirea și repararea daunelor aduse mediului (JO L 143, p. 56, Ediție specială, 15/vol. 11, p. 168).

Vize, azil și imigrație

Mai multe hotărâri privind această materie în continuă dezvoltare merită să rețină atenția. În cauzele *Melki și Abdeli* (Hotărârea din 22 iunie 2010, C-188/10 și C-189/10), Curtea a arătat că articolul 67 alineatul (2) TFUE, precum și articolele 20 și 21 din Regulamentul (CE) nr. 562/2006⁵⁸ se opun unei legislații naționale care conferă organelor de poliție ale statului membru respectiv competența să controleze, numai într-o zonă de 20 de kilometri de la frontiera terestră a acestui stat cu statele părți la Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen, identitatea oricărei persoane, independent de comportamentul acesteia și de împrejurările particulare care dovedesc existența unui risc pentru ordinea publică, în scopul de a verifica respectarea obligațiilor de deținere, de port și de prezentare a titlurilor și a documentelor prevăzute de lege, fără să prevadă cadrul necesar al acestei competențe care să garanteze că exercitarea practică a competenței respective nu poate prezenta un efect echivalent cu cel al verificărilor la frontiere.

În cauza *Chakroun* (Hotărârea din 4 martie 2010, C-578/08), Curtea a avut ocazia de a preciza jurisprudența sa referitoare la reîntregirea familiei.

Curtea a apreciat, în primul rând, că expresia „a recurge la sistemul de asistență socială”, care figurează la articolul 7 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2003/86/CE⁵⁹, trebuie interpretată în sensul că nu permite unui stat membru să adopte o reglementare privind reîntregirea familiei prin care se refuză aceasta unui susținător al reîntregirii care a dovedit că dispune de resurse stabile, constante și suficiente pentru a se întreține pe sine și pe ceilalți membri ai familiei, însă care, având în vedere nivelul resurselor sale, poate totuși solicita o asistență specială pentru acoperirea unor costuri excepționale, stabilite în mod individual, necesare asigurării întreținerii sale, scutiri de impozite acordate, în funcție de venituri, de autorități locale sau măsuri de sprijinire a veniturilor în cadrul politicii comunale privind veniturile minime.

În al doilea rând, Curtea a decis că Directiva 2003/86, și în special articolul 2 litera (d) din aceasta, trebuie interpretată în sensul că se opune unei reglementări naționale care, în aplicarea cerinței privind resursele, prevăzută la articolul 7 alineatul (1) litera (c) din această directivă, realizează o distincție în funcție de împrejurarea dacă legăturile de familie sunt anterioare sau posterioare intrării susținătorului reîntregirii pe teritoriul statului membru gazdă.

În cauza *Bolbol* (Hotărârea din 17 iunie 2010, C-31/09), Curtea a interpretat articolul 12 alineatul (1) litera (a) prima teză din Directiva 2004/83/CE⁶⁰. Această directivă are particularitatea de a relua, în contextul Uniunii Europene, obligațiile care decurg din Convenția de la Geneva⁶¹. Curtea a amintit că normele specifice ale convenției aplicabile palestinienilor strămutați privesc doar persoanele care beneficiază în prezent de protecția sau de asistența Agenției ONU de Ajutorare și Construcție pentru Refugiații Palestinieni din Orientul Mijlociu (denumită în continuare

⁵⁸ Regulamentul (CE) nr. 562/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 15 martie 2006 de instituire a unui Cod comunitar privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul frontierelor Schengen, JO L 105, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 8, p. 5).

⁵⁹ Directiva 2003/86/CE a Consiliului din 22 septembrie 2003 privind dreptul la reîntregirea familiei (JO L 251, p. 12, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 164).

⁶⁰ Directiva 2004/83/CE a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat sau persoanele care, din alte motive, au nevoie de protecție internațională și referitoare la conținutul protecției acordate (JO L 304, p. 12, Ediție specială, 19/vol. 7, p. 52).

⁶¹ Convenția privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951 [*Recueil des traités des Nations unies*, vol. 189, p. 150, nr. 2545 (1954)].

„UNRWA”). În consecință, numai în cazul persoanelor care au recurs în mod concret la ajutorul furnizat de UNRWA sunt aplicabile aceste norme specifice. Dimpotrivă, persoanelor care sunt sau au fost numai eligibile pentru protecție sau pentru asistență din partea acestei agenții li se aplică dispozițiile generale ale convenției. Astfel, cererile lor de acordare a statutului de refugiat trebuie să facă obiectul unei examinări individuale și nu pot fi admise decât în caz de persecuții ca urmare a apartenenței lor la o anumită rasă sau religie, ca urmare a cetățeniei lor sau pentru motive politice. În ceea ce privește aspectul dovezii beneficiarii efective de un ajutor din partea UNRWA, Curtea a relevat că, deși înregistrarea la această agenție constituie o dovadă suficientă, trebuie să se permită beneficiarului să facă dovada acestui fapt prin orice alt mijloc.

În cauzele *B* și *D* (Hotărârea din 9 noiembrie 2010, C-57/09 și C-101/09), Curtea a precizat modalitățile de aplicare a clauzei de excludere de la statutul de refugiat prevăzute la articolul 12 alineatul (2) literele (b) și (c) din Directiva 2004/83/CE⁶². Curtea era confruntată, pe de o parte, cu un candidat la statutul de refugiat și, pe de altă parte, cu un refugiat recunoscut, care au făcut parte dintr-o organizație înscrisă pe lista persoanelor, a grupurilor și a entităților implicate în acte de terorism, întocmită de Uniunea Europeană în contextul combaterii terorismului instituite printr-o rezoluție a Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite.

Curtea a început prin a examina aspectul dacă – atunci când persoana în cauză a făcut parte dintr-o organizație înscrisă pe listă și care a susținut în mod activ lupta armată a acestei organizații, ocupând, eventual, o poziție proeminentă în cadrul acesteia – ne aflăm în prezența unei „*infracțiuni grave de drept comun*” sau a unor „*acte contrare scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite*” în sensul directivei menționate. În această privință, Curtea a precizat că excluderea de la recunoașterea statutului de refugiat a unei persoane care a făcut parte dintr-o organizație care folosea metode teroriste este condiționată de o examinare individuală a faptelor specifice care permit să se aprecieze dacă există motive întemeiate să se considere că, în cadrul activităților sale în această organizație, persoana în cauză a comis o infracțiune gravă de drept comun sau s-a făcut vinovată de acte contrare scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite ori că a instigat la comiterea unei astfel de infracțiuni sau a unor astfel de acte ori a participat la comiterea acestora în orice alt mod, în sensul aceleiași directive.

Din aceasta rezultă, în primul rând, că simplul fapt că persoana în cauză a făcut parte dintr-o astfel de organizație nu poate avea în mod automat drept consecință faptul că aceasta trebuie să fie exclusă de la recunoașterea statutului de refugiat. În al doilea rând, Curtea a observat că simpla participare la activitățile unui grup terorist nu este nici ea de natură să declanșeze aplicarea automată a clauzelor de excludere prevăzute de aceeași directivă, deoarece aceasta presupune o examinare completă a tuturor împrejurărilor specifice fiecărui caz.

Curtea a constatat apoi că excluderea statutului de refugiat în temeiul uneia dintre clauzele de excludere respective nu presupune ca persoana în cauză să reprezinte un pericol actual pentru statul membru de primire. Clauzele de excludere nu urmăresc să sancționeze decât acte comise în trecut. În sistemul acestei directive, alte dispoziții permit autorităților competente să ia măsurile necesare atunci când o persoană reprezintă un pericol actual.

În sfârșit, Curtea a interpretat directiva menționată în sensul că statele membre pot să recunoască un drept de azil în temeiul dreptului lor național unei persoane care este exclusă de la recunoașterea statutului de refugiat în temeiul uneia dintre clauzele de excludere prevăzute de

⁶² A se vedea nota de subsol 60.

această directivă, cu condiția ca acest alt tip de protecție să nu prezinte un risc de confuzie cu statutul de refugiat în sensul aceleiași directive.

În cauzele *Salahadin Abdulla și alții* (Hotărârea din 2 martie 2010, C-175/08, C-176/08, C-178/08, C-179/08), Curtea s-a aplecat asupra condițiilor de încetare a statutului de refugiat pentru motive legate de schimbarea circumstanțelor care au justificat recunoașterea sa, în sensul articolului 11 alineatul (1) litera (e) din Directiva 2004/83 citată anterior.

Curtea a considerat că statutul de refugiat al unei persoane încetează atunci când, ca urmare a unei schimbări a circumstanțelor care este semnificativă și nu este provizorie, ce a avut loc în țara terță vizată, circumstanțele care au justificat temerea acesteia de a fi persecutată au încetat să existe, iar această persoană nu are alte motive de a se teme să fie persecutată. Pentru a ajunge la concluzia că temerea refugiatului de a fi persecutat nu mai este fondată, autoritățile competente trebuie să verifice dacă agentul sau agenții de protecție din țara terță, menționați la articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2004/83, au luat măsuri rezonabile pentru a împiedica persecuția. Aceștia trebuie să dispună astfel, printre altele, de un sistem juridic eficient care să permită descoperirea, urmărirea penală și sancționarea acțiunilor ce constituie o persecuție. Autoritățile competente trebuie de asemenea să garanteze că resortisantul interesat, în caz de încetare a statutului său de refugiat, va avea acces la o astfel de protecție.

În continuare, Curtea a analizat ipoteza în care circumstanțele care au determinat acordarea statutului de refugiat au încetat să existe și a precizat condițiile în care autoritățile competente trebuie să verifice, la nevoie, dacă nu există alte circumstanțe care justifică temerea persoanei vizate de a fi persecutată. În cadrul acestei analize, Curtea a relevat, în special, că, atât în etapa acordării statutului de refugiat, cât și în etapa examinării aspectului privind menținerea acestuia, aprecierea se referă la aceeași problemă, de a stabili dacă circumstanțele stabilite constituie sau nu constituie o amenințare de a fi persecutat de asemenea natură încât persoana vizată să se poată teme în mod întemeiat, în raport cu situația sa personală, că va fi supusă în mod real la acte de persecuție. În consecință, Curtea a concluzionat că criteriul probabilității care are rol în aprecierea riscului unor acte de persecuție este același ca acela aplicat la momentul acordării statutului de refugiat.

Cooperare judiciară în materie civilă și drept internațional privat

„Comunitarizarea” cooperării judiciare în materie civilă a fost însoțită, cum era de așteptat, de o consolidare a rolului instanței comunitare.

În cursul anului 2010, Curtea de Justiție a pronunțat mai multe decizii importante privind interpretarea unor dispoziții speciale aplicabile contractelor, prevăzute de Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială⁶³.

Vom reține, mai întâi, cauza *Car Trim* (Hotărârea din 25 februarie 2010, C-381/08), în care Curtea de Justiție s-a pronunțat asupra interpretării articolului 5 punctul 1 litera (b) din Regulamentul nr. 44/2001, care consacră două definiții autonome, una în materie de contract de vânzare de mărfuri și cealaltă în materie de contract de prestare de servicii, pentru a facilita aplicarea normei de competență specială consacrate de articolul 5 punctul 1 din Regulamentul nr. 44/2001, în

⁶³ Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 (JO 2001, L 12, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 3, p. 74).

materie contractuală, desemnând instanța de la locul în care obligația care formează obiectul cererii a fost sau urmează a fi executată. În materia contractului de vânzare de mărfuri, articolul 5 punctul 1 litera (b) prima liniuță din acest regulament definește locul de executare al acestei obligații ca fiind locul de livrare al mărfurilor, astfel cum este prevăzut în contract. În materie de contract de prestare de servicii, articolul 5 punctul 1 litera (b) a doua liniuță din același regulament se referă la locul furnizării serviciilor, astfel cum este prevăzut în contract. Întrebarea preliminară adresată Curții, în aceeași cauză, avea ca obiect, pe de o parte, definirea criteriilor de distincție dintre „vânzarea de mărfuri” și „prestarea de servicii” în sensul articolului 5 punctul 1 litera (b) din același regulament și, pe de altă parte, determinarea locului de executare a obligației de livrare, în cazul unei vânzări la distanță, mai ales în ipoteza în care nu s-a prevăzut nimic în contract.

În ceea ce privește prima parte a întrebării, Curtea de Justiție a răspuns că articolul 5 punctul 1 litera (b) din Regulamentul nr. 44/2001 trebuie interpretat în sensul că contractele al căror obiect este livrarea de mărfuri care urmează a fi fabricate sau produse, chiar atunci când cumpărătorul a formulat anumite cerințe cu privire la obținerea, la transformarea și la livrarea acestor mărfuri, fără ca acesta să fi furnizat materialele, și când furnizorul este răspunzător pentru calitatea și pentru conformitatea mărfii cu contractul, trebuie calificate drept „vânzări de mărfuri” în sensul articolului 5 punctul 1 litera (b) prima liniuță din acest regulament. În ceea ce privește a doua parte a întrebării preliminare, privind determinarea locului de executare a contractului în cazul vânzării la distanță, Curtea a răspuns, mai întâi, că, în conformitate cu articolul 5 punctul 1 litera (b) prima liniuță din Regulamentul nr. 44/2001, în cazul vânzării la distanță, locul unde au fost sau ar fi trebuit să fie livrate mărfurile în temeiul contractului trebuie determinat având în vedere dispozițiile acestui contract. În continuare, Curtea a precizat că, în cazul în care nu este posibilă determinarea locului de livrare în acest temei, fără referire la dreptul material aplicabil contractului, acest loc este cel al predării materiale a mărfurilor prin care cumpărătorul a dobândit sau ar fi trebuit să dobândească puterea de a dispune în mod efectiv de aceste mărfuri la destinația finală a operațiunii de vânzare. Curtea consideră nu numai că această soluție răspunde obiectivelor de previzibilitate și de proximitate, ci și că este conformă obiectivului fundamental al contractului de vânzare de mărfuri, care constă în transferarea acestora de la vânzător la cumpărător, operațiune care nu este complet terminată decât în momentul sosirii acestor mărfuri la destinația lor finală.

Două cauze conexe, *Pammer și Hotel Alpenhof* (Hotărârea din 7 decembrie 2010, C-585/08 și C-144/09), referindu-se de asemenea la aplicarea Regulamentului nr. 44/2001 în materie contractuală, vor reține de asemenea atenția. În această hotărâre, Curtea de Justiție s-a pronunțat asupra interpretării articolului 15 din regulament, referitor la contractele încheiate de consumatori. Mai precis, întrebarea preliminară comună acestor două cauze privea definirea noțiunii „activitate direcționată” spre statul membru de domiciliu al consumatorului, astfel cum este prevăzută de articolul 15 alineatul (1) litera (c) din Regulamentul nr. 44/2001. Această noțiune, care vizează să permită aplicarea dispozițiilor speciale de protecție a consumatorilor din regulament în cazul contractelor încheiate online, nu este definită în regulamentul menționat. Doar o declarație comună a Consiliului și a Comisiei referitoare la articolul 15 din Regulamentul nr. 44/2001 precizează că „simplul fapt că o pagină de internet este accesibilă nu este suficient pentru ca articolul 15 să fie aplicabil, mai este necesar ca această pagină de internet să ofere posibilitatea încheierii de contracte la distanță și ca un contract să fi fost efectiv încheiat la distanță, indiferent prin ce mijloace”. Curtea adaugă că elemente precum limba și moneda pe care le folosește o pagină de internet nu sunt indicii suficiente.

Pentru a preciza termenii regulamentului menționat, Curtea de Justiție enunță o definiție generală a noțiunii „activitate direcționată” în contextul comerțului electronic și furnizează, în continuare, o listă neexhaustivă a indiciilor care permit să se considere că activitatea comerciantului este direcționată spre statul membru de domiciliu al consumatorului. În primul rând, Curtea afirmă

că noțiunea „activitate direcționată” trebuie să fie interpretată în mod autonom și stabilește că un comerciant își direcționează activitatea, prin intermediul internetului, spre statul membru de domiciliu al pârâtului dacă, înainte de încheierea eventuală a unui contract cu acest consumator, rezultă din aceste pagini de internet și din activitatea globală a comerciantului că acesta din urmă intenționa să intre în relații comerciale cu consumatori domiciliați în unul sau mai multe state membre, printre care cel în care acest consumator are domiciliul, în sensul că era dispus să încheie un contract cu ei. În al doilea rând, Curtea enunță, în mod nelimitativ, indiciile pe care trebuie să le verifice instanța națională, care constituie expresiile neechivoce ale intenției comerciantului de a atrage consumatorii stabiliți în alt stat membru decât al său, respectiv natura internațională a activității, menționarea unor itinerarii având ca punct de plecare alte state membre pentru a se deplasa la locul în care are sediul comerciantul, utilizarea unei alte limbi sau a unei alte monede decât limba sau moneda utilizate în mod obișnuit în statul membru în care are sediul comerciantul, cu posibilitatea de a rezerva și de a confirma rezervarea în această limbă diferită, menționarea unor coordonate telefonice, cu indicarea prefixului internațional, efectuarea unor cheltuieli pentru un serviciu de referențiere pe internet în scopul de a facilita accesul consumatorilor domiciliați în alte state membre la pagina de internet a comerciantului sau a intermediarului său, utilizarea unui nume de domeniu de prim nivel diferit de cel al statului membru în care are sediul comerciantul și menționarea unei clientele internaționale alcătuite din clienți domiciliați în diferite state membre. În sfârșit, în al treilea rând, Curtea confirmă, în această hotărâre, caracterul insuficient al unor elemente precum accesibilitatea paginii de internet a comerciantului în statul membru de domiciliu al consumatorului, menționarea unei adrese electronice sau a altor date de contact sau utilizarea unei limbi sau a unei monede utilizate în mod obișnuit în statul membru în care are sediul comerciantul.

Pe de altă parte, în cauza *Pammer*, Curtea a stabilit de asemenea că o călătorie cu o navă cargou poate fi calificată drept „călătorie cu preț forfetar” în sensul articolului 15 alineatul (3) din Regulamentul nr. 44/2001, în măsura în care îndeplinește condițiile necesare pentru a constitui un „pachet de servicii turistice” în sensul articolului 2 alineatul (1) din Directiva 90/314/CEE⁶⁴. Potrivit acestui text, călătoria trebuie să presupună, pe lângă transportul pentru un preț forfetar, cazarea și o durată a călătoriei mai mare de 24 de ore. Vom nota că, din preocuparea pentru coerența dreptului internațional privat al Uniunii, Curtea a decis să interpreteze articolul 15 alineatul (3) din Regulamentul nr. 44/2001 ținând cont de dispoziția corespunzătoare care figurează în Regulamentul (CE) nr. 593/2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale, care face în mod expres referire la noțiunea „pachete de servicii turistice” în înțelesul Directivei 90/314, citată anterior.

Interpretarea Regulamentului (CE) nr. 2201/2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000⁶⁵, a prilejuit pronunțarea a trei hotărâri care merită a fi menționate. Aceste decizii privesc cereri referitoare la înapoierea copilului în caz de deplasare ilicită a acestuia din urmă în afara țării în care are reședința obișnuită. Vom nota de asemenea că două dintre aceste decizii au fost pronunțate în cadrul procedurii preliminară de urgență prevăzute la articolul 104b din Regulamentul de procedură al Curții. Această procedură este aplicabilă de la 1 martie 2008 în privința trimerilor referitoare la spațiul de libertate, de securitate și de justiție, pentru a permite Curții să examineze într-un termen considerabil mai scurt problemele cele mai

⁶⁴ Directiva 90/314/CEE a Consiliului din 13 iunie 1990 privind pachetele de servicii pentru călătorii, vacanțe și circuite (JO L 158, p. 59, Ediție specială, 13/vol. 9, p. 248).

⁶⁵ Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27 noiembrie 2003 (JO L 338, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 183).

sensibile, precum cele care se pot pune, de exemplu, în anumite situații privative de libertate, atunci când răspunsul la întrebarea formulată este determinant pentru aprecierea situației juridice a persoanei deținute sau private de libertate, sau în materie de răspundere parentală și de încredințare a copiilor, atunci când competența instanței sesizate în temeiul dreptului Uniunii depinde de răspunsul la întrebarea preliminară.

În cauza *Povse* (Hotărârea din 1 iulie 2010, C-211/10), instanța austriacă de trimitere a adresat Curții de Justiție, în cadrul procedurii de urgență sus-menționate, o serie de întrebări preliminare privitoare la interpretarea dispozițiilor din Regulamentul nr. 2201/2003 referitoare la încredințarea și la înapoierea copilului. Litigiul principal opunea părinții unui copil deplasat în mod ilicit de mama sa de la domiciliul comun din Italia către Austria. Complexitatea acestei cauze consta în faptul că două proceduri, una pe rolul instanțelor italiene și cealaltă pe rolul instanțelor austriece, se desfășuraseră în paralel și fuseseră soluționate diferit. Prima întrebare preliminară privea aspectul dacă o măsură provizorie precum cea pronunțată de instanța italiană, prin care se ridică interdicția aplicată mamei de a părăsi teritoriul italian împreună cu copilul și prin care se dispunea cu titlu provizoriu încredințarea copilului către ambii părinți, cu încuviințarea în favoarea copilului a dreptului de a avea reședința în Austria până la adoptarea deciziei definitive, este o „hotărâre de încredințare care nu implică înapoierea copilului” în sensul articolului 10 litera (b) punctul (iv) din Regulamentul nr. 2201/2003. Efectul unei asemenea decizii pronunțate de instanța din statul membru în care se afla reședința obișnuită anterioară a copilului este transferarea competenței acesteia către instanțele din statul membru în care a fost dus copilul răpit. Curtea a statuat că o hotărâre provizorie nu constituie o „hotărâre de încredințare care nu implică înapoierea copilului”, în sensul articolului 10 litera (b) punctul (iv) din regulamentul menționat, și nu poate justifica un transfer de competență către instanțele judecătorești din statul membru spre care copilul a fost deplasat ilicit. Această concluzie rezultă din economia regulamentului și servește de asemenea intereselor copilului. Soluția contrară ar risca astfel să descurajeze instanța competentă din statul membru în care se afla reședința anterioară a copilului să ia măsurile provizorii impuse de interesul copilului. În al doilea rând, Curtea a fost întrebată cu privire la interpretarea articolului 11 alineatul (8) din Regulamentul nr. 2201/2003. Potrivit acestei dispoziții, o hotărâre de neînapoiere pronunțată în aplicarea articolului 13 din Convenția de la Haga din 1980, precum cea pronunțată în speță de instanțele austriece la sesizarea tatălui, nu se poate opune executării oricărei decizii ulterioare prin care se dispune înapoierea copilului, pronunțată de o instanță competentă în temeiul Regulamentului nr. 2201/2003, precum cea obținută în procedura principală de către tată de la instanța italiană, după pronunțarea hotărârii austriece de neînapoiere. Întrebarea adresată Curții era aceea dacă, pentru a fi executorie, hotărârea prin care se dispunea înapoierea copilului trebuia să se întemeieze pe o hotărâre definitivă a aceleiași instanțe referitoare la încredințarea copilului. Curtea a răspuns în sens negativ, considerând că o asemenea interpretare ar fi dificil conciliabilă cu obiectivul privind urgența urmărit de articolul 11 din același regulament și cu prioritatea acordată competenței instanței de origine. În al treilea rând, Curtea a precizat că articolul 47 alineatul (2) al doilea paragraf din Regulamentul nr. 2201/2003 trebuie interpretat în sensul că o hotărâre pronunțată ulterior de o instanță judecătorească din statul membru de executare, prin care se dispune cu titlu provizoriu cu privire la încredințare și care este considerată executorie potrivit dreptului din acest stat, nu poate fi opusă executării unei hotărâri certificate pronunțate anterior de instanța judecătorească competentă din statul membru de origine și prin care se dispune înapoierea copilului. În ceea ce privește caracterul ireconciliabil, potrivit articolului 47 alineatul (2) al doilea paragraf din același regulament, al unei hotărâri judecătorești certificate cu o hotărâre executorie ulterioară, acesta nu trebuie verificat în raport cu posibilele hotărâri pronunțate ulterior de instanțele competente din statul membru de origine. În sfârșit, în al patrulea rând, Curtea a statuat că executarea unei hotărâri certificate nu poate fi refuzată în statul membru de executare pentru motivul că, în urma unei schimbări a împrejurărilor intervenite după pronunțarea sa, executarea ar putea să aducă o atingere gravă interesului superior al copilului.

Astfel, o asemenea modificare constituie o problemă de fond care intră în atribuțiile instanței competente din statul membru de origine.

Problema încredințării și a deplasării ilicite a unui copil în cadrul aplicării Regulamentului nr. 2201/2003 s-a aflat de asemenea în centrul cauzei *McB* (Hotărârea din 5 octombrie 2010, C-400/10), soluționată, și aceasta, potrivit procedurii preliminară de urgență. Această cauză pune în lumină diferențele care există între legislațiile naționale ale statelor membre în ceea ce privește dreptul privind încredințarea al tatălui necăsătorit cu mama copilului. Astfel, în unele legislații naționale, tatăl natural al copilului nu beneficiază de drept de un drept privind încredințarea, dobândirea acestui drept fiind condiționată de obținerea unei decizii a instanței naționale competente care să îi confere un asemenea drept. Aceasta este situația în dreptul irlandez care era aplicabil fondului litigiului. Rezultă că, în absența unei hotărâri de încredințare a copilului, tatăl nu poate dovedi caracterul ilicit al deplasării copilului în sensul articolului 2 alineatul (11) din Regulamentul nr. 2201/2003 pentru a solicita înapoierea copilului în țara în care copilul avea reședința obișnuită. Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminară adresată Curții de Justiție în cauza *McB* privea aspectul dacă dreptul unui stat membru care supune încredințarea unui copil tatălui său, care nu este căsătorit cu mama copilului, obținerii unei hotărâri judecătorești este compatibil cu Regulamentul nr. 2201/2003, interpretat în conformitate cu articolul 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, referitor la respectarea vieții private și de familie.

Curtea a subliniat, într-o primă fază, că, deși noțiunea „încredințare” este autonom definită de regulamentul în cauză, rezultă din articolul 2 alineatul (11) litera (a) din regulamentul menționat că problema desemnării titularului dreptului ține de dreptul național aplicabil, definit ca fiind legea statul membru în care copilul avea reședința obișnuită imediat înaintea deplasării sau neînapoierii sale. Într-o a doua fază, Curtea a statuat că faptul că tatăl natural nu este, spre deosebire de mamă, în mod automat deținătorul unui drept privind încredințarea copilului său în sensul articolului 2 din Regulamentul nr. 2201/2003 nu afectează conținutul esențial al dreptului său la viață privată și de familie, prevăzut la articolul 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, în măsura în care dreptul său de a solicita instanței competente încredințarea este ocrotit.

În sfârșit, vom menționa cauza *Purrucker* (Hotărârea din 15 iulie 2010, C-256/09), în care Curtea de Justiție s-a pronunțat asupra aplicabilității dispozițiilor Regulamentului nr. 2201/2003 privind recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești pronunțate de instanța unui alt stat membru unor măsuri provizorii adoptate în materia încredințării în temeiul articolului 20 din regulament. În primul rând, Curtea a amintit distincția dintre normele prevăzute la articolele 8-14 din regulamentul menționat, care stabilesc competența pe fond, și norma prevăzută la articolul 20 alineatul (1) din același regulament, care permite unei instanțe a unui stat membru, chiar atunci când competența pe fond nu este stabilită, să adopte măsuri provizorii și asiguratorii, cu tripla condiție ca măsurile adoptate să fie urgente, adoptate cu privire la persoanele sau bunurile prezente în statul membru unde se află această instanță și să fie de natură provizorie. În al doilea rând, Curtea a statuat că sistemul de recunoaștere și de executare prevăzut la articolul 21 și următoarele din Regulamentul nr. 2201/2003 nu este aplicabil măsurilor provizorii adoptate în temeiul articolului 20 din regulamentul menționat. Curtea a relevat, astfel, că legiuitorul Uniunii nu a dorit o asemenea aplicabilitate, după cum rezultă atât din istoricul legislativ, cât și din dispozițiile echivalente din instrumente precedente, precum Regulamentul (CE) nr. 1347/2000 și Convenția Bruxelles II. În plus, Curtea a reținut de asemenea ideea că o aplicare în orice alt stat membru, inclusiv în statul care are competența pe fond, a sistemului de recunoaștere și de executare prevăzut de Regulamentul nr. 2201/2003 în ceea ce privește măsurile provizorii ar crea un risc de eludare a normelor de competență prevăzute de acest regulament și de „forum shopping”. Această situație ar fi contrară obiectivelor urmărite de regulamentul menționat și în special luării în considerare a interesului superior al copilului prin adoptarea deciziilor care îl privesc de către instanța judecătorească

apropiată geografic de reședința sa obișnuită, considerată de legiuitorul Uniunii ca fiind în poziția cea mai adecvată pentru a aprecia măsurile care trebuie adoptate în interesul copilului. În sfârșit, în al treilea rând, Curtea s-a pronunțat asupra necesității de a permite pârâtului în procedura de urgență să exercite o cale de atac împotriva hotărârii prin care se dispune adoptarea măsurilor provizorii. Curtea a considerat astfel că, în lumina importanței măsurilor provizorii, indiferent dacă sunt adoptate de o instanță competentă sau necompetentă pe fond, care pot fi dispuse în materia răspunderii părintești, este necesar ca o persoană vizată de o astfel de procedură, chiar dacă a fost ascultată de instanța judecătorească care a adoptat măsurile, să poată lua inițiativa de a exercita o cale de atac împotriva hotărârii prin care s-au pronunțat aceste măsuri provizorii. Este esențial ca această persoană să poată să facă să fie controlată de către o instanță judecătorească diferită de cea care a adoptat măsurile respective și care să se pronunțe într-un termen scurt în special competența pe fond pe care și-ar fi declarat-o instanța judecătorească care a adoptat măsurile provizorii sau, dacă nu rezultă din hotărâre că instanța judecătorească ar fi competentă sau s-ar fi declarat competentă pe fond în temeiul acestui regulament, respectarea condițiilor stabilite la articolul 20 din regulamentul menționat.

Cooperare polițienească și judiciară în materie penală

Instrumentul emblematic în domeniul cooperării polițienești și judiciare în materie penală, mandatul european de arestare, a continuat să alimenteze jurisprudența.

În cauza *Mantello* (Hotărârea din 16 noiembrie 2010, C-261/09), Curtea a interpretat articolul 3 alineatul (2) din Decizia-cadru 2002/584/JAI⁶⁶, care permite autorității judiciare din statul membru de executare să refuze executarea unui mandat european de arestare atunci când din informațiile aflate la dispoziția autorității judiciare de executare rezultă că persoana căutată a fost „judecată definitiv într-un stat membru pentru aceleași fapte”. Întrebată în primul rând cu privire la interpretarea noțiunii „aceleași fapte”, Curtea a constatat că, în scopul emiterii și al executării unui mandat european de arestare, noțiunea „aceleași fapte”, care figurează la articolul 3 punctul 2 din Decizia-cadru 2002/584, constituie o noțiune autonomă de drept al Uniunii. Pe de altă parte, această noțiune „aceleași fapte” figurează de asemenea la articolul 54 din Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen și a fost, în acest cadru, interpretată în sensul că vizează numai identitatea actelor materiale și că înglobează un ansamblu de împrejurări concrete indisolubil legate între ele, independent de încadrarea juridică a acestor fapte sau de interesul juridic protejat. În considerarea obiectivului comun al articolului 54 din convenția menționată și al articolului 3 alineatul (2) din decizia-cadru, care urmăresc să se evite ca o persoană să fie din nou urmărită penal sau judecată pentru aceleași fapte, interpretarea acestei noțiuni oferită în contextul Convenției de punere în aplicare a Acordului Schengen este valabilă și în contextul Deciziei-cadru 2002/584.

În continuare, Curtea a relevat că o persoană căutată este considerată că a fost judecată definitiv pentru aceleași fapte în cazul în care, în urma unei proceduri penale, acțiunea publică s-a stins în mod definitiv sau persoana este achitată definitiv. Acest caracter „definitiv” al hotărârii depinde de dreptul statului membru în care a fost pronunțată această hotărâre. În consecință, o decizie care, potrivit dreptului statului membru care a inițiat urmărirea penală, nu stinge definitiv acțiunea publică la nivel național pentru anumite fapte nu constituie un impediment procedural în calea începerii sau a continuării urmăririi penale, pentru aceleași fapte, în unul dintre statele membre ale Uniunii. Când, ca răspuns la o solicitare de informații din partea autorității judiciare de executare, autoritatea care a emis mandatul de arestare a constatat în mod expres, pe baza dreptului său

⁶⁶ Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre (JO L 190, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 3).

național, că precedenta hotărâre pronunțată în ordinea sa juridică nu constituie o hotărâre definitivă cu privire la faptele vizate în mandatul său de arestare, autoritatea judiciară de executare nu poate, în principiu, să refuze executarea unui mandat european de arestare.

Politica externă și de securitate comună

În cadrul politicii externe și de securitate comună, Curtea, sesizată de Oberlandesgericht Düsseldorf, a precizat întinderea măsurilor restrictive specifice îndreptate împotriva anumitor persoane și entități în vederea combaterii terorismului (Hotărârea din 29 iunie 2010, C-550/09) și a interpretat articolele 2 și 3 din Regulamentul (CE) nr. 2580/2001⁶⁷.

Pentru a pune în aplicare anumite rezoluții ale Organizației Națiunilor Unite, Consiliul a adoptat Poziția comună 2001/931/PESC⁶⁸ și Regulamentul nr. 2580/2001, prin care se dispune înghețarea fondurilor persoanelor și entităților înscrise pe o listă întocmită și în mod regulat actualizată prin decizii ale Consiliului. Regulamentul menționat interzice, în plus, să fie puse fonduri, direct sau indirect, la dispoziția persoanelor și a entităților înscrise pe această listă.

Până în iunie 2007, au fost adoptate decizii fără nicio comunicare către persoanele și entitățile care apăreau pe listă a motivelor specifice ale înscrierii lor pe această listă. Ca urmare a unei hotărâri a Tribunalului⁶⁹ prin care a fost invalidată înscrierea unui grup pentru motivele, în special, că Consiliul nu motivase această înscriere și că, prin urmare, un control jurisdicțional pe fond era imposibil, Consiliul a modificat procedura sa de înscriere. Cu ocazia adoptării unei noi decizii de actualizare a listei⁷⁰, intrată în vigoare la 29 iunie 2007, Consiliul a furnizat astfel persoanelor și grupurilor vizate o expunere de motive care justificau înscrierea lor. În hotărâri ulterioare, Tribunalul a invalidat înscrierea mai multor alte entități pentru aceleași motive ca și cele enunțate în hotărârea sa pronunțată în cauza T-228/02, citată anterior. La 2 mai 2002, organizația Devrimci Halk Kurtulus Partisi-Cephesi (DHKP-C) a fost înscrisă pe lista în discuție. De la acel moment, Consiliul a adoptat diverse decizii de actualizare a acestei liste. DHKP-C a fost menținută în continuare pe listă.

Cauza în care a fost sesizată Curtea privea doi resortisanți germani împotriva cărora fusese inițiată o procedură penală în Germania. Se reproșa domnilor E și F că ar fi fost, în perioada cuprinsă între 30 august 2002 și 5 noiembrie 2008, membri ai DHKP-C. Aceștia au fost arestați preventiv pentru apartenență la un grup terorist, iar o procedură penală a fost inițiată împotriva lor. Confruntată cu îndoieli în ceea ce privește validitatea înscrierii DHKP-C pe listă, instanța de trimitere a întrebat Curtea de Justiție dacă, în contextul hotărârilor Tribunalului prin care s-a anulat înscrierea anumitor persoane și entități pentru nerespectarea garanțiilor procedurale elementare, înscrierea DHKP-C trebuie, pentru perioada anterioară datei de 29 iunie 2007, să fie de asemenea considerată ca nevalidă, în pofida faptului că DHKP-C nu a solicitat anularea acestei înscrieri.

Cu titlu introductiv, Curtea a relevat că, în cauza aflată pe rolul instanței naționale, se putea ajunge la sancțiuni penale privative de libertate. În acest context, Curtea a subliniat că Uniunea

⁶⁷ Regulamentul (CE) nr. 2580/2001 al Consiliului din 27 decembrie 2001 privind măsuri restrictive specifice îndreptate împotriva anumitor persoane și entități în vederea combaterii terorismului (JO L 344, p. 70, Ediție specială, 18/vol. 1, p. 169).

⁶⁸ Poziția comună 2001/931/PESC a Consiliului din 27 decembrie 2001 privind aplicarea de măsuri specifice pentru combaterea terorismului (JO L 344, p. 93, Ediție specială, 18/vol. 1, p. 179).

⁶⁹ Hotărârea din 12 decembrie 2006, Organizația mujahedinilor poporului din Iran/Consiliul (T-228/02).

⁷⁰ Decizia 2007/445/CE a Consiliului din 28 iunie 2007 de punere în aplicare a articolului 2 alineatul (3) din Regulamentul nr. 2580/2001 și de abrogare a Deciziilor 2006/379/CE și 2006/1008/CE (JO L 169, p. 58).

este o uniune de drept, în care instituțiile sale sunt supuse controlului conformității actelor lor în special cu Tratatul FUE și cu principiile generale de drept. În contextul unei proceduri naționale, orice parte are dreptul să invoce în fața instanței sesizate nevaliditatea dispozițiilor cuprinse în acte ale Uniunii care constituie fundamentul unei decizii sau al unui act național adoptat împotriva sa și să determine instanța națională să adreseze Curții, în această privință, o întrebare preliminară dacă această parte nu dispunea de dreptul de a introduce la Tribunal o acțiune directă împotriva acestor dispoziții.

Cu privire la validitatea deciziilor Consiliului anterioare lunii iunie 2007, Curtea a notat că niciuna dintre aceste decizii nu a fost însoțită de o motivare cu privire la condițiile legale de aplicare a regulamentului în cazul DHKP-C, precum și de o expunere a motivelor specifice și concrete pentru care Consiliul a considerat că înscrierea DHKP-C pe listă era sau rămânea justificată. Inculpații sunt, prin urmare, lipsiți de indicațiile necesare pentru a verifica temeinicia înscrierii DHKP-C pe listă pentru perioada anterioară datei de 29 iunie 2007 și pentru a se asigura în special de exactitatea și de relevanța elementelor care au condus la această înscriere, chiar dacă aceasta contribuie la fundamentarea actului de punere sub acuzare care le este adresat. Lipsa motivării de care a fost afectată înscrierea respectivă este totodată de natură să compromită un control jurisdicțional adecvat al legalității sale pe fond. Or, posibilitatea efectuării unui astfel de control se dovedește indispensabilă pentru a permite să se asigure un just echilibru între cerințele de combatere a terorismului internațional și protecția drepturilor și a libertăților fundamentale.

Cu privire la aspectul dacă decizia din iunie 2007 ar fi validat în mod retroactiv înscrierea DHKP-C pe listă, Curtea a constatat că această decizie nu putea, în niciun caz, să contribuie la fundamentarea unei condamnări penale pentru fapte care se raportează la perioada anterioară intrării sale în vigoare. O asemenea interpretare ar încălca principiul neretroactivității dispozițiilor susceptibile să întemeieze o condamnare penală. În aceste condiții, Curtea a statuat că este de competența instanței naționale să înlăture aplicarea, în contextul procedurii principale, a deciziilor Consiliului adoptate înainte de iunie 2007, care nu pot, în consecință, să contribuie la fundamentarea urmărilor penale împotriva domnilor E și F în ceea ce privește perioada anterioară datei de 29 iunie 2007.

În sfârșit, Curtea a dat o interpretare largă interdicției instaurate de articolul 2 alineatul (1) litera (b) din Regulamentul nr. 2580/2001 de a oferi fonduri persoanelor sau entităților care figurează pe listă. Potrivit Curții, această interdicție înglobează orice act a cărui îndeplinire este necesară pentru a permite unei persoane, unui grup sau unei entități incluse pe lista prevăzută la articolul 2 alineatul (3) din Regulamentul nr. 2580/2001 să obțină efectiv puterea de a dispune pe deplin de fondurile, de alte active financiare sau de resursele economice respective. Potrivit Curții, o asemenea accepțiune este independentă de existența sau de inexistența unui raport între autorul și destinatarul actului de punere la dispoziție în discuție.

În cauza *M și alții* (Hotărârea din 29 aprilie 2010, C-340/08), Curtea s-a aplecat asupra aspectului dacă prestațiile de asigurări sociale și de asistență – precum alocațiile de subzistență, alocațiile familiale, indemnizațiile de locuință – acordate soțiilor unor prezumați teroriști înscriși pe lista Regulamentului (CE) nr. 881/2002⁷¹ intră în sfera fondurilor blocate în temeiul acestui regulament.

⁷¹ Regulamentul (CE) nr. 881/2002 al Consiliului din 27 mai 2002 de instituire a unor măsuri restrictive specifice împotriva anumitor persoane și entități care au legătură cu Osama ben Laden, cu rețeaua Al-Qaida și cu talibanii și de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 467/2001 al Consiliului de interzicere a exportului anumitor mărfuri și servicii către Afganistan, de întărire a interdicției de zbor și de extindere a înghețării fondurilor și a altor resurse financiare în ceea ce îi privește pe talibanii din Afganistan (JO L 139, p. 9, Ediție specială, 18/vol. 1, p. 189).

Curtea a constatat că, ținând cont de divergențele dintre diferitele versiuni lingvistice ale regulamentului menționat și ale Rezoluției Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite pe care acest regulament urmărește să o pună în aplicare, se impune să se interpreteze regulamentul menționat în funcție de obiectul său, vizând combaterea terorismului internațional. Obiectivul înghețării fondurilor este de a împiedica posibilitatea accesului persoanelor desemnate la resurse economice sau financiare de orice natură, pe care acestea le-ar putea utiliza pentru a susține activități teroriste. În particular, acest obiectiv trebuie înțeles în sensul că înghețarea fondurilor nu se aplică decât în privința activelor care pot fi transformate în fonduri, în bunuri sau în servicii care pot fi utilizate pentru a susține activități teroriste. Curtea a remarcat că nu s-a susținut că soțiile în cauză retransmit aceste fonduri soților lor în loc de a le destina cheltuielilor de bază ale familiei și nu s-a contestat că fondurile în discuție sunt în mod real utilizate de soții pentru a acoperi necesitățile esențiale ale familiei din care fac parte persoanele înscrise pe listă. Or, posibilitatea transformării acestor fonduri în mijloace care pot fi utilizate în susținerea unor activități teroriste apare dificil plauzibilă deoarece prestațiile sunt stabilite la un nivel care vizează să acopere doar necesitățile strict vitale ale persoanelor avute în vedere. Prin urmare, Curtea a concluzionat că avantajul pe care o persoană din listă l-ar putea obține indirect din alocațiile sociale plătite soției sale nu repune în discuție obiectivul acestui regulament. În consecință, regulamentul menționat nu se aplică acordării unor prestații de asigurări sociale sau de asistență soțiilor persoanelor înscrise pe lista de înghețare a fondurilor.